

ETNICKÁ A KULTÚRNA ROZMANITOSŤ

v aktivitách inštitúcií Trenčianskeho kraja

ANALÝZA

Obsah

O projekte	3
Úvod: Prečo je potrebné podporovať kultúrnu a etnickú rozmanitosť na regionálnej úrovni?	3
Mapovanie kultúrnych inštitúcií v Trenčianskom samosprávnom kraji a etnická rozmanitosť.....	6
Metodológia	6
Kultúrne politiky v rámci Trenčianskeho kraja v podpore rozmanitosti.....	7
Kultúrne inštitúcie v kraji – aktivity, spolupráca, vízia.....	9
Ako vidia svoje poslanie a význam samotné inštitúcie?	11
Vízie kultúrnych inštitúcií	12
Etnická a kultúrna rozmanitosť v Trenčianskom kraji.....	13
Národnostné menšiny v kraji.....	13
Cudzinci a cudzinky v kraji	14
Vnímanie etnickej a kultúrnej rozmanitosti v Trenčianskom kraji	15
Vnímanie dôležitosti programov reflektujúcich kultúrnu rozmanitosť	17
Etnická a kultúrna rozmanitosť v aktivitách inštitúcií.....	17
Rôzne typy inštitúcií, rôzne aktivity	18
Prístup inštitúcií ku kultúrnej diverzite: medzi pasívnou toleranciou a aktívnou angažovanosťou.....	20
Reprezentácia menšín: Na aké skupiny sú zamerané existujúce aktivity?	20
Nízka účasť menšín a cudzincov na podujatiach	22
Využívanie prekladov a tlmočenia: priorita turizmu pred inklúziou	24
Dôležitosť spolupráce s menšinovými organizáciami pre inkluzívny prístup.....	25
Bariéry a výzvy v činnosti kultúrnych inštitúcií v TSK.....	26
Čo by inštitúciám pomohlo: potenciál a perspektívy do budúcnosti.....	30
Záver a najdôležitejšie zistenia	31
Odporúčania	35

O projekte

Analýza vznikla v Centre pre výskum etnicity a kultúry v roku 2025 na základe komplexného mapovania kultúrnych inštitúcií v Trenčianskom kraji, preštudovania relevantných strategických dokumentov a zberu kvalitatívnych dát od múzeí, galérií, knižníc, osvetových stredísk a ďalších inštitúcií prevažne zriadených Trenčianskym samosprávnym krajom. Do analýzy boli zahrnuté aj štatistické údaje a informácie o demografických zmenách vrátane nárastu cudzincov po roku 2022. Metodologicky sme kombinovali analýzu dokumentov, rozhovory s odborníkmi a príklady dobrej praxe, aby závery vychádzali z reálneho fungovania inštitúcií v praxi.

Text sa zameriava na to, ako regionálne inštitúcie podporujú kultúrnu a etnickú rozmanitosť v praxi — identifikuje existujúce aktivity, mapuje bariéry a dokumentuje úspešné prístupy. Na základe zistení formulujeme konkrétne odporúčania pre politiky kraja a pre riadenie inštitúcií s cieľom posilniť systematickú inklúziu, zlepšiť participáciu menšín a zabezpečiť, aby projekty iniciované v rámci Európskeho hlavného mesta kultúry Trenčín 2026 priniesli trvalejší prínos pre komunitný život regiónu.

Úvod: Prečo je potrebné podporovať kultúrnu a etnickú rozmanitosť na regionálnej úrovni?

Kultúrne inštitúcie, najmä tie pôsobiace na lokálnej a regionálnej úrovni, zohrávajú v modernej spoločnosti nezastupiteľnú úlohu. Už dávno nie sú len miestom, kde sa uchováva historické dedičstvo či vystavujú artefakty minulosti. Stávajú sa aktívnymi centrami spoločenského života, kde sa formuje kolektívna pamäť, posilňuje regionálna identita a vytvára priestor na dialóg medzi jednotlivcami, komunitami a verejnými inštitúciami. V ich činnosti sa môže prelínať tradícia s aktuálnymi spoločenskými výzvami.

Jednou z kľúčových funkcií regionálnych kultúrnych inštitúcií je podpora spolupatričnosti a budovanie vzťahov medzi obyvateľmi. Práve cez kultúru sa otvárajú možnosti pre spoznávanie rôznorodých príbehov, názorov a hodnôt, ktoré obohacujú spoločný život v obci či regióne. Tieto inštitúcie zároveň slúžia ako most medzi občanmi a štátnymi či samosprávnymi orgánmi – vytvárajú priestor pre občiansku angažovanosť a participáciu, čím prispievajú k demokratizácii verejného života.

V dobe prehlbujúcej sa globalizácie nadobúda čoraz väčší význam aj téma kultúrnej rozmanitosti. Kultúrne inštitúcie by mali aktívne podporovať rôznorodosť a rešpektovanie práv menšín, vrátane etnických, náboženských a jazykových skupín, ale aj cudzincov a ďalších novo prichádzajúcich obyvateľov. Vytváranie inkluzívneho prostredia, kde má každý svoje miesto, je nevyhnutné pre harmonický a udržateľný rozvoj miestnych komunít.

Podpora kultúrnej rozmanitosti a kultúrne inštitúcie

Rešpekt k rozmanitosti predstavuje jeden zo základných pilierov otvorenej spoločnosti. Nejde len o schopnosť akceptovať odlišnosti, ale najmä o aktívne uznanie a vyzdvihovanie ich hodnoty. Kultúrna diverzita totiž zahŕňa bohatstvo jazykov, tradícií, vierovyznaní, umeleckých foriem a historických skúseností, ktoré spoločne formujú identitu modernej spoločnosti. V tomto kontexte zohrávajú regionálne kultúrne inštitúcie zásadnú úlohu – sú strážcami, tlmočníkmi aj tvorcami kultúrneho rozmanitého diskurzu.

Múzeá, kultúrne centrá, galérie, ale aj komunitné priestory majú jedinečnú možnosť prezentovať rôznorodé kultúrne dedičstvo nielen prostredníctvom zbierok a expozícií, ale aj formou aktívneho zapájania komunity do tvorby programov. Ich poslaním sa čoraz viac stáva nielen uchovávanie tradičnej kultúry, ale aj sprostredkovanie kultúrnych skúseností rôznych menšinových

a prisťahovaleckých skupín. Takto sa z tradičných inštitúcií stávajú priestory medzikultúrneho stretu, dialógu a porozumenia.

Kultúrna diverzita má však aj silný sociálny rozmer. Podporovaním výmeny medzi kultúrnymi skupinami dochádza k posilňovaniu dôvery, súdržnosti a pocitu spolupatričnosti v rámci miestnych komunit. Keď má každá skupina možnosť prezentovať vlastnú kultúru rovnocenným spôsobom, prispieva to k vzniku inkluzívnej spoločnosti, kde nik nie je „iný“ či „cudzí“. Práve kultúrne inštitúcie môžu byť iniciátormi takýchto zmien, ak aktívne vyhľadávajú partnerstvá s komunitami, ktoré boli doteraz na okraji verejného kultúrneho života.

Napokon, podpora kultúrnej diverzity nie je len otázkou spoločenskej zodpovednosti, ale aj tvorivého potenciálu. Rozmanité kultúrne vplyvy prinášajú inšpiráciu, nové pohľady na svet a možnosti umeleckého vyjadrenia. Regionálne kultúrne inštitúcie, ktoré túto rozmanitosť aktívne integrujú do svojej činnosti, sa tak stávajú nielen centrami kultúrneho života, ale aj dynamickými laboratóriami inovácií a porozumenia v meniacom sa svete.

Skúmanie histórie menšín

História menšín je často prehliadaná alebo nedostatočne zdokumentovaná, čo má za následok, že hlasy a príbehy týchto skupín môžu byť zabudnuté. Pre reflektovanie rozmanitosti regiónu je dôležitou úlohou kultúrnych inštitúcií, aby prevzali iniciatívu v skúmaní a prezentovaní tejto histórie, aby zabezpečili, že rôzne kultúrne skupiny budú mať svoje miesto v historickom naratívne. Udržanie historickej pamäti je dôležité nielen pre samotné menšiny, ale aj pre širšiu spoločnosť, ktorá sa môže z týchto príbehov poučiť.

Skúmanie histórie menšín prispieva k zlepšeniu vzťahov medzi rôznymi kultúrnymi skupinami. Keď sa jednotlivci dozvedajú o ťažkostiach, s ktorými sa menšiny stretávali, a o ich prínosoch k rozvoju spoločnosti, buduje sa vzájomné porozumenie a rešpekt. Skúmanie histórie menšín by nemalo byť len o dokumentovaní ich utrpenia a marginalizácii – hoci aj to je nevyhnutné. Rovnako dôležité je ukazovať, aký prínos mali tieto komunity pre kultúru, ekonomiku, architektúru či každodenný život miest a obcí. Pripomínanie pozitívneho vkladu menšín vedie k zmene naratívu: namiesto obrazu „iného“ ako problému začneme vnímať „iného“ ako obohatenie a prínos. Napokon, treba vnímať skúmanie histórie menšín aj ako akt symbolickej spravodlivosti. Tým, že dáme priestor zabudnutým hlasom, napravujeme nerovnováhu v historickom diskurze. Každý výskum, každé zdokumentované svedectvo alebo zverejnený príbeh je krokom k spravodlivejšej spoločnosti – takej, ktorá dokáže reflektovať svoju minulosť otvorene a so všetkými jej vrstvami.

Rešpektovanie práv menšín a cudzincov

Rešpektovanie práv menšín a cudzincov je základným predpokladom pre spravodlivú a demokratickú spoločnosť. Kultúrne inštitúcie by mali zabezpečovať, aby všetci jednotlivci, bez ohľadu na ich etnický alebo kultúrny pôvod, mali prístup ku kultúrnym aktivitám a zdrojom. Zabezpečenie prístupu nie je len otázkou fyzickej dostupnosti, ale aj vytvárania prostredia, v ktorom sa každý môže cítiť vítaný a akceptovaný.

Kultúrne inštitúcie by mali tiež monitorovať a hodnotiť, akým spôsobom sú práva menšín a cudzincov rešpektované v ich činnosti. Vytvorenie akčných plánov na podporu diverzity a inklúzie môže pomôcť zabezpečiť, že budú dodržiavané zásady rovnosti a spravodlivosti. Tieto plány môžu obsahovať školenia pre zamestnancov, iniciatívy na zvýšenie povedomia a vytváranie partnerstiev s miestnymi organizáciami.

Participácia alebo zapájanie rozmanitých skupín a menšín do plánovania a realizácie kultúrnych aktivít na regionálnej úrovni

Aktivity, ktoré reflektujú práva menšín a cudzincov, môžu posilniť ich hlas v spoločnosti. Kultúrne inštitúcie by mali aktívne zapájať menšiny do plánovania a realizácie kultúrnych aktivít. Týmto spôsobom im poskytnú priestor na vyjadrenie svojich myšlienok a potrieb. Takéto iniciatívy môžu viesť k väčšej participácii menšín na kultúrnom živote a prispieť k ich integrácii do širšej komunity. Participácia rozmanitých skupín a menšín na regionálnej úrovni v oblasti kultúrnych aktivít

zohráva dôležitú úlohu pri budovaní inkluzívnej spoločnosti. Keď majú menšiny a cudzinci možnosť aktívne sa podieľať na plánovaní a realizácii kultúrnych podujatí, cítia sa viac prijatí a rešpektovaní. Takéto zapojenie nielenže podporuje ich kultúrnu identitu, ale zároveň otvára priestor na medzikultúrny dialóg a porozumenie medzi väčšinovým obyvateľstvom a menšinovými komunitami.

Kultúrne inštitúcie, ako regionálne kultúrne centrá či miestne samosprávy, by mali vytvárať platformy, kde môžu zástupcovia menšín vyjadriť svoje potreby a predstavy. Spolupráca s komunitnými lídrami alebo organizáciami, ktoré zastupujú záujmy týchto skupín, je kľúčová. Výsledkom môžu byť podujatia, ktoré odzrkadľujú rozmanitosť regiónu a dávajú hlas aj tým, ktorí sú často marginalizovaní.

Mapovanie kultúrnych inštitúcií v Trenčianskom samosprávnom kraji a etnická rozmanitosť

Metodológia

Cieľom tohto výskumného projektu bolo analyzovať procesy, postoje a skúsenosti v kultúrnych inštitúciách Trenčianskeho samosprávneho kraja, ktoré sa podieľajú na tom, ako kultúrne inštitúcie v jeho zriaďovateľskej pôsobnosti kraja reflektujú a tematizujú kultúrnu a etnickú rozmanitosť regiónu vo svojich aktivitách.

Na tento účel bola zvolená kvalitatívna výskumná stratégia, ktorá sa skladala z dvoch fáz. V prvej fáze prebehlo **mapovanie toho, aké kultúrne inštitúcie a inštitúcie rozvoja cestovného ruchu** v zriaďovateľskej pôsobnosti Trenčianskeho samosprávneho kraja v regióne pôsobia. Následne bol zrealizovaný **podrobný rešerš a analýza existujúcich zdrojov** o činnosti kultúrnych inštitúcií v kraji a **strategických dokumentov kraja**, ktoré sa týkajú kultúry a cestovného ruchu, ale aj **štatistických údajov o kultúrnej rozmanitosti** v kraji.

Pre získanie komplexného obrazu o činnosti inštitúcií v kraji a ich reflexii kultúrnej rozmanitosti sme analyzovali ich aktivity na základe informácií z ich webových stránok, výročných správ či iných dostupných dokumentov (napr. dokumenty formulujúce víziu, plán práce a pod.). V druhej fáze bola na základe tejto rešerše vypracovaná metodológia **kvalitatívnych rozhovorov so zástupcami a zástupkyňami kultúrnych inštitúcií a inštitúcií rozvoja cestovného ruchu v kraji**. Išlo o pološtruktúrované rozhovory s cieľom analyzovať aktivity, ciele, vízie týchto inštitúcií a so špecifickým fokusom na etnickú, náboženskú a kultúrnu rozmanitosť v ich aktivitách, či potreby v tejto oblasti.

Rozhovory pokrývali nasledovné oblasti: 1/ Zameranie a aktivity inštitúcie, 2/ Vnímanie etnickej a kultúrnej rozmanitosti vo všeobecnosti, 3/ Etnická rozmanitosť v aktivitách inštitúcie – situácia, bariéry a výzvy, 4/ Možnosti a potreby do budúcnosti.

V období jún až august 2025 bolo zrealizovaných 13 individuálnych rozhovorov so zástupcami a zástupkyňami kultúrnych inštitúcií a inštitúcií rozvoja cestovného ruchu v zriaďovateľskej pôsobnosti kraja, 1 rozhovor s mestskou inštitúciou a 1 rozhovor s nezávislou kultúrnou inštitúciou. Spolu teda bolo zrealizovaných **15 individuálnych pološtruktúrovaných rozhovorov**. Všetci respondenti a respondentky boli oboznámení/é s podmienkami účasti na rozhovore vo forme informovaného súhlasu, ktorý obsahoval informácie o anonymite, dobrovoľnosti účasti, ochrane osobných údajov a podobne.

Po získaní súhlasu respondenta/ky bola z väčšiny rozhovorov zhotovená audionahrávka. V prípade, že respondent/ka neudelil/a súhlas s nahrávaním, výskumníčka si počas rozhovoru robila detailné poznámky. Prepisy rozhovorov a poznámky boli následne spracované vo forme záznamových hárkov.

Tie boli predmetom analýzy, výsledkom ktorej je tento **analytický dokument, ktorý kombinuje zistenia z oboch fáz výskumu, teda zistenia z rešerše aj z rozhovorov**. Poskytuje tak detailný obraz o tom, ako inštitúcie v kraji tematizujú a reflektujú kultúrnu rozmanitosť kraja, aký bariéram a výzvam v tejto oblasti čelia, a aké sú ich potreby do budúcnosti, aby mohli efektívnejšie pracovať aj s touto témou.

Kultúrne politiky v rámci Trenčianskeho kraja v podpore rozmanitosti

Koncepčné dokumenty na úrovni kraja

Strategické a koncepčné dokumenty Trenčianskeho samosprávneho kraja (ďalej len ako „TSK“) reflektujú oblasť kultúry, a v rámci nej aj podpory kultúrnej diverzity, len ako súčasť iných oblastí (napr. regionálny rozvoj, rozvoj cestovného ruchu). **Kraj nemá sformulovaný samostatný koncepčný dokument pre oblasť kultúry.**

Najkomplexnejším rozvojovým dokumentom je Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja do roku 2030. Tento program vníma ako veľkú výzvu starnutie populácie a kladie si za cieľ stabilizáciu populácie a zvrátenie negatívneho demografického vývoja, zlepšenie kvality života a sociálnu inklúziu niektorých skupín obyvateľstva (napr. pracovných migrantov). Rozvoj oblasti kultúry sa očakáva najmä v súvislosti s projektom Európske hlavné mesto kultúry Trenčín 2026, ktorý je vnímaný ako veľká rozvojová príležitosť s multiplikačným efektom.

Okrem iných prioritných oblastí, strategická časť Programu kladie **dôraz na rozvoj cestovného ruchu a v rámci neho aj kultúry, kultúrnych inštitúcií, kultúrnych podujatí a infraštruktúry v oblasti kultúry**. Dokument je však málo konkrétny a neuvádza, ako opatrenia v oblasti rozvoja kultúry prispievajú k zlepšeniu života rôznych skupín obyvateľstva a sociálnej inklúzii.

Ďalším dôležitým strategickým dokumentom je **Koncepcia rozvoja cestovného ruchu destinácie Trenčín región na obdobie 2020 – 2024**.¹ Koncepcia uvádza, že za silné stránky rozvoja cestovného ruchu v kraji možno považovať existenciu množstva kultúrnych pamiatok, športovej infraštruktúry, významnú cezhraničnú spoluprácu, aktívne občianske združenia a občianske aktivity. Naopak slabou stránkou je **nedostatočná stratégia ako oslaviť konkrétne cieľové skupiny návštevníkov**, rovnako tiež **nepripravenosť na náročnejšieho a zahraničného návštevníka** (jazyková nepripravenosť, nedostatočná infraštruktúra).

Do budúcnosti by bolo prínosné okrem propagovania prírody a krajiny, historických pamiatok, kúpeľov a športových príležitostí, rozvíjať **nové služby a produkty v cestovnom ruchu, ktoré by súviseli s kultúrou a kultúrными podujatiami** (nielen tradičnými, ale aj novovznikajúcimi napríklad ako súčasť Trenčín 2026), ktoré by boli prístupné nielen domácemu publiku, ale aj ľuďom z menších alebo ľuďom s migračným pôvodom.

Koncepčné dokumenty na úrovni mesta Trenčín

Významným strategickým dokumentom pre oblasť kultúry je **Stratégia nielen pre kultúrne a kreatívne odvetvia mesta Trenčín na roky 2021 – 2030 s výhľadom do roku 2040**, ktorá je koncepčným dokumentom prijatým na úrovni mesta, **ale s presahom do širšieho regiónu**. Stratégia formuluje konkrétne opatrenia pre oblasť **sprístupnenia kultúry rôznym skupinám obyvateľstva vrátane ľudí z vylúčených a marginalizovaných skupín alebo ľudí so zdravotným znevýhodnením**. Týmito opatreniami sú napríklad odstraňovanie fyzických bariér v kultúrnych

1 KOCR Trenčín región (2020), Koncepcia rozvoja cestovného ruchu destinácie Trenčín región na obdobie 2020 – 2024. TSK aktuálne pracuje na príprave Koncepcie rozvoja cestovného ruchu na ďalšie obdobie.

a komunitných inštitúciách a na podujatiach a prevencia ich vzniku, ďalej prispôsobovanie obsahu kultúrnych a komunitných podujatí, programov a služieb pre ľudí so znevýhodnením alebo z marginalizovaných skupín. Navrhuje tiež vytvoriť a prispôbiť kultúrny obsah, programy a služby zahraničným návštevníkom.

Z hľadiska sociálnej inklúzie rôznych skupín verejnosti je možné vnímať pozitívne, že **víziou Stratégie je prepájanie rôznych aspektov**, tradičných umeleckých foriem s novými, domácich kultúrnych prvkov s európskymi a zapojenie všetkých obyvateľov.

Európske hlavné mesto kultúry Trenčín 2026

V decembri 2021 získalo mesto Trenčín titul Európske hlavné mesto kultúry 2026. Od tohto momentu mesto pripravuje a realizuje mnohé aktivity a projekty zamerané na obnovu kultúrnej infraštruktúry a verejných priestorov a na rozvoj rozmanitých odvetví kultúry a kreatívneho priemyslu.

Základná vízia mesta a plány v súvislosti s realizáciou Európskeho hlavného mesta kultúry Trenčín 2026 sú formulované v BID booku z kandidatúry. Dôležitou víziou mesta je pestovanie zvedavosti. Prostredníctvom kultúry sa mesto snaží vytvárať starostlivosť, zodpovednosť, záujem a empatiu pre svet okolo nás. Je to nový spôsob, ako empaticky a spoločne konfrontovať obavy, riešiť problémy a **podporovať vzájomné spojenia**. Trenčín sa tak má stať mestom, kde sa občania **cítia vítaní a zapojení**, kde sa zmysel pre komunitu podporuje a postupne sa zmení na aktívnu účasť, kde je každý hlas rovnako počuť. Jedným z cieľov je aj to, že "občania sa budú cítiť viac európski, **multikultúrni a tolerantní**, budú chápať a zdieľať európske hodnoty, výzvy a víziu".

Kultúrne inštitúcie v kraji – aktivity, spolupráca, vízia

Kultúrne inštitúcie v Trenčianskom samosprávnom kraji zohrávajú nezastupiteľnú úlohu v oblasti uchovávania a rozvíjania široko definovanej kultúry. Ich pôsobenie a aktivity sú zamerané na uchovanie identity a regionálnych kultúrnych špecifík, ale aj prinášanie nových kultúrnych prvkov a presadzovanie hodnôt a zmien dôležitých pre rozvoj regiónu a posilňovanie sociálnej súdržnosti obyvateľstva.

Trenčiansky samosprávny kraj zabezpečuje sieť regionálnych kultúrnych inštitúcií, ktoré tvoria základnú infraštruktúru kultúrneho života. Hlavné typy aktérov sú osvetové strediská a centrá kultúry, krajské knižnice, galéria, múzeá a ďalší špecializovaní poskytovatelia služieb. Inštitúcie kombinujú úlohy uchovávania dedičstva, vzdelávania a komunitnej práce a bežne spolupracujú s obcami, školami a neziskovým sektorom.

Osvetové strediská a centrá kultúry

Trenčiansky samosprávny kraj je zriaďovateľom dvoch osvetových stredísk (Trenčianske osvetové stredisko v Trenčíne, Považské osvetové stredisko v Považskej Bystrici) a dvoch centier kultúry (Regionálne kultúrne centrum v Prievidzi a Centrum tradičnej kultúry v Myjave). Ich úlohou je aktívne napomáhať rozvoju kultúry a osvetu vo svojej územnej pôsobnosti. Metodicky a organizačne sa podieľajú na rozvoji miestnej kultúry, uchovávaní a sprístupňovaní hodnôt tradičnej ľudovej kultúry a výchovno-vzdelávacej činnosti.

Všetky tieto kultúrne inštitúcie spolupracujú s množstvom aktérov, s ostatnými kultúrnymi inštitúciami v rámci mesta, kde pôsobia, s obcami v regióne, so školami, zariadeniami sociálnych služieb, ale aj neziskovými organizáciami. Spolupráca prebieha aj s inštitúciami mimo regiónu (napr. Národné osvetové stredisko) a s aktérmi v zahraničí (napr. Centrum tradičnej kultúry v Myjave je členom UNESCO siete organizátorov folklórnych festivalov).

Knižnice

Trenčiansky samosprávny kraj je zriaďovateľom troch knižníc: Verejná knižnica Michala Rešetku v Trenčíne, Považská knižnica v Považskej Bystrici a Hornonitrianska knižnica v Prievidzi. Tieto tri knižnice plnia funkciu kultúrnych, informačných a vzdelávacích inštitúcií pre príslušné okresy. Okrem štandardných knižničných činností realizujú aj diskusie, besedy, prednášky, vzdelávacie a komunitné aktivity.

Knižnice spolupracujú s ďalšími aktérmi, najmä inými knižnicami v regióne, ale aj s inými kultúrnymi inštitúciami v rámci mesta, kde sídlia. Verejná knižnica Michala Rešetku metodicky usmerňuje ostatné knižnice v regióne a je tiež celoslovenským koordinátorom SmartLabov v knižniciach.

Galérie

V zriaďovateľskej pôsobnosti Trenčianskeho samosprávneho kraja je len jedna galéria a to Galéria Miloša Alexandra Bazovského v Trenčíne. Galéria vytvára svoje vlastné zbierky, venuje sa vedeckej a výskumnej činnosti, na to nadväzujúcej výstavnej činnosti a vzdelávacím aktivitám. Jedinečnosť galérie spočíva v tom, že sa zameriava predovšetkým na výtvarné umenie 20. a 21. storočia.

Múzeá

Múzeá v Trenčianskom kraji, konkrétne Vlastivedné múzeum v Považskej Bystrici, Trenčianske múzeum v Trenčíne a Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, sú dôležitými kultúrnymi inštitúciami v rámci regiónu. Múzeá v kraji realizujú pestrú škálu aktivít, ktoré kombinujú výstavy, edukačné podujatia a spoluprácu s komunitou.

Ďalší dôležití aktéri

Kreatívny inštitút Trenčín (CIT) je nezisková organizácia, ktorej zriaďovateľmi sú mesto Trenčín a Trenčiansky samosprávny kraj (TSK). CIT zastrešuje aktivity súvisiace s projektom Európske hlavné mesto kultúry Trenčín 2026, vrátane grantových výziev na podporu kultúry a kreativity v kraji. Vzhľadom na zameranie Európskeho hlavného mesta kultúry Trenčín 2026 spolupracuje CIT so širokým spektrom aktérom, veľmi úzko s mestom Trenčín a TSK, ale aj s mnohými kultúrnymi inštitúciami, školami, občianskymi organizáciami a aj s mnohými aktérmi mimo región. Hvezdáreň v Partizánskom je jedinou inštitúciou svojho druhu v TSK, ktorý je jej zriaďovateľom. Hvezdáreň sa zameriava na popularizáciu astronómie, kozmonautiky a príbuzných vedných odborov. Realizuje odbornú-pozorovateľskú činnosť, poskytuje verejnosti pravidelný astroservis. Ďalej sa zameriava na vzdelávanie detí, mladých, ale aj bežnej verejnosti o astronómii a príbuzných vedných odboroch a posilňovanie dôvery verejnosti voči vede, faktom a vedeckým poznatkom.

Oblasť kultúry, kultúrnych inštitúcií a kultúrnych podujatí sa dotýka aj **činnosti** Krajskej organizácie cestovného ruchu – Trenčín región (KOCR), ktorá vznikla s cieľom podporiť turizmus na území Trenčianskeho samosprávneho kraja (ktorý je jedným zo zakladajúcich členov KOCR). Konkrétne sa KOCR zameriava na propagáciu produktov cestovného ruchu doma, aj v zahraničí, realizuje cezhraničné projekty, sprostredkúva informácie a vydáva propagačné materiály.

Ako vidia svoje poslanie a význam samotné inštitúcie?

Kultúrne inštitúcie v Trenčianskom samosprávnom kraji **vnímajú svoj význam a dôležitosť pre región a oblasť kultúry rôzne**, odvodzujú ich najmä od úloh, ktoré v rámci kultúrneho sektora plnia. Niektoré inštitúcie zdôrazňujú najmä svoju **vzdelávaciu funkciu** (osvetové strediská, knižnice, múzeá, hvezdáreň). Snažia sa prinášať verejnosti nové informácie a poznatky z rôznych oblastí: vedy, literatúry, histórie a pod., a tak rozvíjať poznanie.

Niektorí aktéri (osvetové strediská/kultúrne centrá) zdôrazňovali svoj význam ako organizácií, ktoré **vytvárajú kultúrne zázemie** a sieťujú iných aktérov a vytvárajú tak potrebnú kultúrnu infraštruktúru (odborné, organizačné a metodické zázemie) najmä vo vzťahu k menším obciam, ktoré nemajú pre oblasť kultúry žiadneho profesionálneho pracovníka alebo inštitúciu.

Galérie a múzeá sa vnímajú skôr ako **nositelia regionálnej identity a tradície**, konkrétne sa zameriavajú na uchovávanie a prezentáciu regionálneho umenia, zbierok kultúrnych predmetov a iných kultúrnych foriem typických pre región.

Niektoré inštitúcie (centrum kultúry, knižnice, CIT) kladú dôraz na to, že prinášajú **inovácie a rozvojové momenty**. Ide napríklad o digitalizáciu zbierok, digitálne služby, rôzne online formáty, interaktívne formy sprístupňovania kultúry, ale aj prepojenie kultúry a verejného priestoru, nové podoby kultúrneho manažmentu a participácie verejnosti v oblasti kultúry.

V neposlednom rade sa viaceré kultúrne inštitúcie (múzeá, knižnice) vnímajú ako **dôležité pre spoločenskú a socializačnú funkciu**, ktorú plnia prostredníctvom svojej činnosti a aktivít. Viaceré sa snažia okrem svojej primárnej úlohy rozvíjať svoje aktivity smerom k rôznym komunitám alebo vytvárajú bezpečné komunitné priestory pre verejnosť.

Niektoré inštitúcie majú v rámci kraja **unikátne postavenie ako jediné inštitúcie svojho druhu v regióne** a z toho vyplýva aj ich význam pre mesto a región (hvezdáreň, CIT, nezávislé divadlo, KOOCR). Ak by tieto inštitúcie v rámci kraja nepôsobili, nejaká časť kultúrneho sektora by zostala nezastúpená.

Vízie kultúrnych inštitúcií

Čo sa týka **vízie a predstavy o svojom smerovaní**, časť kultúrnych inštitúcií v Trenčianskom samosprávnom kraji má sformulované aspoň **základné smerovanie**, ktoré vychádza zo zriaďovacích dokumentov, dlhoročnej zaužívanej praxe alebo osobnej vízie vedenia inštitúcie. Len menšia časť inštitúcií disponuje **explicitne definovanou víziou** alebo dlhodobou stratégiou. Ešte zriedkavejšie je, ak má organizácia víziu ukotvenú v konkrétnych hodnotách. Niektoré kultúrne inštitúcie nemajú z rôznych dôvodov žiadnu sformulovanú víziu, majú iba **plán činnosti na určité časové obdobie**. Jedným z dôvodov, ktorý respondenti uviedli, je aj chýbajúci koncepčný dokument pre oblasť kultúry na úrovni TSK.

V predstavách kultúrnych inštitúcií o ich smerovaní prevažuje dôraz na **stabilitu, zachovanie tradície a kontinuity v činnosti**, pričom nové impulzy vznikajú najmä v reakcii na vonkajšie okolnosti (napr. pandémia, vojna, projekt Európske hlavné mesto kultúry Trenčín 2026). Dlhšie pôsobiace kultúrne inštitúcie (osvetové strediská, múzeá, galérie, knižnice) zdôrazňujú svoju úlohu vytvárania kultúrneho zázemia a nositeľov kultúrnej identity regiónu, zatiaľ čo novšie či nezriadené subjekty akcentujú skôr otvorenosť, inklúziu, participáciu a občianske hodnoty. Kultúrne inštitúcie naplňajú prostredníctvom svojej činnosti určitú predstavu o smerovaní, či už ju majú explicitne pomenovanú alebo nie. Vo výskume sme identifikovali nasledujúce **typy vízií o smerovaní** zapojených kultúrnych inštitúcií.

a) **Vízia zameraná na spoluprácu a prepájanie aktérov**

Niektoré kultúrne inštitúcie kladú dôraz najmä na spoluprácu s inými aktérmi na úrovni mesta a/alebo kraja. Na jednej strane im vzájomná spolupráca a koordinácia umožňuje lepšie plánovanie a realizáciu aktivít a podujatí. Na druhej strane je spolupráca so širokým spektrom aktérov dôležitá aj preto, aby mohli osloviť so svojou ponukou väčšiu časť verejnosti, z tohto dôvodu spolupracujú s občianskymi organizáciami, školami, komunitami a ďalšími aktérmi. Dôraz na spoluprácu kladú aj aktéri, ktorí sa zameriavajú na rozvoj určitého sektora (napr. cestovného ruchu).

b) **Vízia zameraná na kontinuitu a plnenie svojho mandátu**

Predstavitelia zriadených kultúrnych inštitúcií uviedli, že ich vízia a smerovanie je dané zriaďovacou listinou alebo legislatívou. Vo svojej činnosti sa teda sústreďujú na to, aby plnili mandát a úlohy, kvôli ktorým vznikli. Tieto inštitúcie sa potom skôr sústredia na realizáciu

kontinuálnych alebo opakujúcich sa činností a nemajú toľko priestoru a kapacít, aby reagovali na meniace sa potreby a situáciu.

c) **Vízia podporujúca inovácie a digitalizáciu**

Rozvoj informačných technológií, umelej inteligencie a rôznych online nástrojov je výzvou, ktorú sa snažia niektoré kultúrne inštitúcie (kultúrne centrá, knižnice, múzeá) začleniť do svojho fungovania a využiť ich pre inovácie a rozvoj v oblasti kultúry. Konkrétne ide napríklad o digitalizáciu zbierkového fondu, modernizáciu služieb knižníc, elektronizáciu procesov a využívanie rôznych online a interaktívnych foriem prístupovania služieb.

d) **Vízia uchovania identity a regionálneho ukotvenia**

Časť kultúrnych inštitúcií sa vo svojej činnosti primárne zameriava na uchovávanie identity a posilnenie jej regionálneho ukotvenia. Snažia sa zbierať, uchovávať a prezentovať regionálne umenie, literatúru, folklór a iné prejavy kultúry spojené s regiónom TSK. Niektoré inštitúcie využívajú skôr tradičnejšie formy uchovávania a prezentácie, iné sa snažia prepájať minulosť so súčasťou, nielen zbierať, dokumentovať a uchovávať kultúrne artefakty, ale aj sprítomňovať ich pre súčasnosť rôznymi modernými a interaktívnymi spôsobmi.

e) **Vízia presadzovania hodnôt a spoločenského významu kultúry**

Niektoré kultúrne inštitúcie sa vo svojom fungovaní snažia presadzovať hodnoty, ktoré majú aj explicitne pomenované. Zasadujú sa o ochranu životného prostredia, ľudských práv, presadzovanie demokracie a inklúziu menšín. Iné organizácie kultúrne inštitúcie nemajú presadzovanie hodnôt explicitne naformulované, ale zasadzujú sa napríklad o zvyšovanie dôvery vo vedu a vedecké poznanie. Ďalšie sa snažia prostredníctvom inovácií prístupov v kultúre posilniť spoločenské dopady a zmeny napríklad v podobe demokratizácie verejného priestoru, inklúzie menšín a podpory participácie verejnosti.

Etnická a kultúrna rozmanitosť v Trenčianskom kraji

Podľa údajov zo Sčítania obyvateľstva, domov a bytov z roku 2021 Trenčiansky samosprávny kraj patrí k regiónom s nižšou mierou etnickej a kultúrnej rozmanitosti.

Národnostné menšiny v kraji

Až 94,1% obyvateľstva sa v čase sčítania prihlásilo k slovenskej národnosti, a teda **takmer 7% obyvateľstva deklarovalo príslušnosť k nejakej národnostnej menšine**. V malej miere sú prítomné všetky štátom uznané menšiny, avšak žiadna z nich nedosiahla ani jednopercenčný podiel na celkovom obyvateľstve. Najpočetnejšia bola česká menšina s podielom 0,65%.

Okrem toho však **10 504 (teda necelé 2% z celkového obyvateľstva) obyvateľov uviedlo aj druhú národnosť**. Z nich najčastejšie uvádzaná bola **česká (21,29%), rómska (6,75%)**, nasledovala **nemecká (4,35%), maďarská (3%), rusínska (2,75%)** a **talijska (1,45%)**. Takmer **20% z tých, ktorí uviedli aj druhú národnosť, ju nešpecifikovali**.

Ako materinský jazyk označilo slovenčinu 93,56% obyvateľstva kraja. **Takmer 7% obyvateľstva kraja má teda odlišný materinský jazyk**.

Na tomto mieste je dôležité podotknúť, že dáta o národnostnom zložení obyvateľstva pravdepodobne nezachytávajú etnickú a národnostnú diverzitu populácie úplne. Obyvatelia a obyvateľky Slovenska môžu mať z rôznych dôvodov **tendenciu nehlásiť sa otvorene k príslušnosti k nejakej menšine**. Jednak to môže byť dôsledkom **dlhodobých asimilačných tlakov** (napr. v podobe nedostatočnej podpory pre rozvoj kultúry národnostných menšín, či v podobe organizácie vzdelávacieho systému a fungovania štátnych inštitúcií), ktoré vedú k oslabovaniu jazyka a kultúry menšiny.

Ďalším dôvodom môže byť **stigma spojená s príslušnosťou k niektorým menšinám**. Takejto stigme čelí v dôsledku široko rozšírených predsudkov napríklad rómska menšina.

Cudzinci a cudzinky v kraji

Obraz o kultúrnej rozmanitosti Trenčianskeho kraja pomáhajú dokresliť aj dáta o počtoch cudzincov a cudziniiek s pobytom prihláseným v kraji.

Podľa štatistických údajov Úradu hraničnej a cudzineckej polície malo k 30.6.2025 registrovaný nejaký typ pobytu v Trenčianskom kraji celkovo **19 853 cudzincov a cudziniiek**. Oproti roku 2020 ide o **trojnásobný nárast** (zo 6192). Na tomto náraste sa najviac podpísal príchod odídencov a odídeniek z Ukrajiny – aktuálne je v Trenčianskom kraji registrovaných **9968 držiteľov a držiteľiek dočasného útočiska**.²

Aj tu je však nutné podotknúť, že **dáta o cudzincoch a cudzinkách na Slovensku majú výrazné limity**. Ak hovoríme len o dátach Úradu hraničnej a cudzineckej polície, tieto nedokážu spoľahlivo zachytávať fluktuáciu cudzincov. To znamená, že mnohí z tých, ktorí majú platné povolenie na pobyt, a teda figurujú v štatistikách, sa reálne nemusia zdržiavať na území SR, alebo sa môžu nachádzať v inom meste, než majú registrovaný pobyt (to platí najmä pre ľudí z Ukrajiny s dočasným útočiskom).

Vyššie uvedené dáta o cudzincoch a cudzinkách teda poskytujú len orientačnú informáciu o ich počtoch v kraji, avšak, čo je dôležité, jasne ukazujú **trend narastajúceho počtu cudzincov**.

Vnímanie etnickej a kultúrnej rozmanitosti v Trenčianskom kraji

Pochopenie toho, ako kultúrni aktéri vnímajú demografickú realitu regiónu, má strategický význam. Toto vnímanie totiž priamo ovplyvňuje ich programovú ponuku, definovanie strategických priorít a celkový prístup k téme diverzity. Analýza výpovedí v kvalitatívnom výskume odhalila silný dominantný naratív, ktorý sa následne stáva rámcom pre inštitucionálnu prax.

Dominantný naratív homogenity

Najvýraznejším a opakujúcim sa zistením je, že predstavitelia kultúrnych inštitúcií charakterizujú Trenčiansky kraj ako etnicky a kultúrne **prevažne homogénny**. Tento postoj je často formulovaný prostredníctvom porovnania s inými regiónmi Slovenska. Jeden z respondentov napríklad explicitne uviedol, že Trenčiansky kraj je „skôr homogénnejší než rozmanitejší, najmä v porovnaní napríklad s Trnavským krajom, kde vnímam silnú maďarskú menšinu“. Podobne iná respondentka konštatovala, že etnickú a kultúrnu rozmanitosť „riešia skôr prihraničné kraje, kde majú zmiešané obyvateľstvo – pri Ukrajine, Maďarsku, Poľsku“.

Identifikované menšinové skupiny

Napriek prevládajúcemu naratívu homogenity dokázali respondenti identifikovať **viacero menšinových a etnických skupín**, ktoré v Trenčianskom kraji žijú. Spôsob, akým o nich hovoria, však odhaľuje kľúčový paradox – o týchto skupinách síce vedia, no ich existencia je zároveň marginalizovaná, problematizovaná alebo historizovaná.

² Dáta Úradu hraničnej a cudzineckej polície k 9.11.2025.

Rómska komunita je viditeľná najmä cez kultúrne stereotypy - Rómovia sú vnímaní ako tí, ktorí majú hudobný talent. Zároveň je však prítomné silné vnímanie sociálneho znevýhodnenia a marginalizácie rómskej komunity.

„Tých Rómov vlastne nachádzame len, čo ja registrujem, v sociálnej vylúčenosti v rámci jednej lokality. Je tam občianske združenie, ktoré sa nejakým spôsobom stará o podporu ich detí, a jedine to je naša cesta. Nemajú nejakých reprezentantov, na ktorých sa môžeme pohodlne a spoľahlivo obrátiť.“

Niektorí respondenti a respondentky považovali za dôležité, aby sa rozvíjala aj rómska kultúra, a to najmä priamo v ich komunitách a prostredníctvom komunitných lídrov. To môže byť vnímané aj ako nástroj empowermentu, posilňovania rómskej komunity, avšak zároveň v sebe nesie riziko ďalšej marginalizácie a stereotypizácie. Je preto dôležité pri tomto rozvoji klásť dôraz aj na prepájanie s ďalšími komunitami a väčšinovou spoločnosťou.

Pomerne významný vplyv na rozvoj Trenčianskeho kraja mala v histórii komunita **Karpatských Nemcov**, čo bolo silne prítomné aj vo výpovediach niektorých respondentov a respondentiek. Dnes ju už však vnímajú ako plne asimilovanú a postupne zanikajúcu, čo však považovali za škodu. Vzhľadom na geografickú a kultúrnu blízkosť je vo vnímaní prítomná aj **česká a moravská menšina**. Respondenti a respondentky ich však skôr vnímajú ako susedov než ako odlišnú menšinu, ktorej by bolo potrebné venovať špecifickú pozornosť. Ich prítomnosť je považovaná za prirodzenú a bezproblémovú súčasť regionálneho života.

Vysoko viditeľnou je podľa respondentov a respondentiek **židovská menšina**, a to najmä prostredníctvom historického dedičstva (synagóga, cintoríny), ktoré sa stalo kultúrnym artiklom. **Súčasná komunita je však vnímaná ako neprítomná a téma ako „citlivá“** (najmä kvôli dlhodobému pretrvávajúcim stereotypom spojeným so židovstvom), čo vedie skôr k jej muzealizácii namiesto aktívneho rozvíjania živej kultúry.

Respondenti a respondentky sporadicky identifikovali aj **d'alšie skupiny**, ktoré sú v kraji prítomné, napr. **Poliaci, zahraniční študenti a cudzinci**, ktorí prichádzajú v dôsledku zahraničných investícií (Japonci, Indovia, Kórejci). O ich komunitnom živote, potrebách či kultúre však respondenti nemali žiadne informácie. Registrujú ich najmä ako občasných návštevníkov svojich podujatí a aktivít. Niektoré inštitúcie však vnímajú potenciálny nárast návštevníkov zo zahraničia a snažia sa na to postupne pripravovať. V súčasnosti napríklad ich personál absolvuje jazykové kurzy, aby dokázali efektívnejšie komunikovať so zahraničnými návštevníkmi.

Špecifické vnímanie ukrajinskej komunity

Spomedzi cudzincov respondenti najvýraznejšie vnímali ľudí z Ukrajiny, ktorí sa v kraji usadili po februári 2022. Po vypuknutí vojny v Ukrajine aj mnohé kultúrne inštitúcie zareagovali promptne a zorganizovali pre nich viacero aktivít. Avšak prevažne ich nevnímali ako skupinu, ktorej by bolo potrebné v oblasti kultúrnych aktivít venovať špecifickú pozornosť. Prevláda postoj, že sú to ľudia, ktorí „žijú tu s nami“ a snažia sa prispôsobiť.

Mýtus o „slovenskosti“

Historická prítomnosť niektorých menšín či migračných pohybov cez územie dnešného Slovenska zároveň bola v rozhovoroch prostriedkom, ktorým niektorí respondenti a respondentky poukazovali na mýtus „slovenskosti“ a toho, čo sa považuje za slovenskú kultúru.

„My sme tu región, ktorý bol svedkom kolonizácie valašskej kolonizácie, na Valašskom Pravne. Oni išli z Rumunska, Sedmohradska, cez Ukrajinu a všade naberali tieto prvky. A keď išli nejakým takým oblúkom a tuto osídlili kraje, tak nabrali všetky tieto etnické prvky a to, čo teraz by povedali, že je typicky slovenské, nie je to typicky slovenské. Ja to vidím aj na tých krojoch. Keď máme tuto

napríklad výšivky na ramene a potom vidím ukrajinské výšivky, rukávce atď...a to je dokladom tých iných etnických vplyvov“

Aj napriek vnímanej etnickej a kultúrnej homogenite kraja je z rozhovorov s niektorými respondentmi a respondentkami zrejmé, že kultúrna rozmanitosť a interakcie rozmanitých kultúr významnou mierou formovali kraj.

Vnímanie dôležitosti programov reflektujúcich kultúrnu rozmanitosť

Respondenti a respondentky v kvalitatívnom výskume vnímali reflexiu rozmanitosti v kultúrnych aktivitách ako dôležitú. Podľa jedného respondenta by to mohlo dokonca **zvýšiť záujem obyvateľstva a návštevnosť podujatí**. To je v rozpore s prevažujúcim predpokladom nezájmu verejnosti o podobné programy (pozri viac nižšie).

Podľa ďalších respondentiek sú takéto programy dôležité, pretože kultúrne aktivity môžu byť významným **prostriedkom začleňovania menšín, ale aj spájania čoraz rozdelenejšej spoločnosti**. V neposlednom rade je reflexia diverzity v kultúrnych programoch kraja aj **prostriedkom spoznávania samých seba**.

„Ony tie menšiny prekvapivo nejakým spôsobom ovplyvnili aj nás ako majoritu. A ak sa chceme lepšie spoznať, mali by sme poznať aj ich. Je to rovnako dôležité, ako je dôležité poznať vlastnú kultúru, tak je dôležité aj poznať kultúry, ktoré nás ovplyvnili. A možnože je to dôležité aj z hľadiska toho, že sa zmierňuje to napätie, ktoré napríklad aj teraz vzniká. Podľa mňa vzniká z nepoznania.“
Sebapoznanie a vzájomné spoznávanie slúži aj ako **bariéra voči dezinformáciám**, ktoré zneužívajú dlhodobu existujúce stereotypy a predsudky (napr. voči židovskej či rómskej komunite) a voči **nenávisťi a silnejúcemu nacionalizmu**. A prispieva aj k väčšej otvorenosti spoločnosti ako takej. Zároveň respondenti a respondentky **zdôrazňovali, že podnet a iniciatíva by mala prísť zo strany samotných menšín**. Kultúrne inštitúcie nemajú kapacity, aby takéto programy samy iniciovali alebo proaktívne zisťovali dopyt po nich na strane menšín.

Etnická a kultúrna rozmanitosť v aktivitách inštitúcií

Jednou z kľúčových oblastí, ktorým sme sa v rámci výskumu venovali, bola otázka, do akej miery a akým spôsobom kultúrne inštitúcie zriaďované Trenčianskym samosprávnym krajom reflektujú kultúrnu rozmanitosť vo svojej činnosti. Zaujímalo nás, či a ako sa venujú témam etnickej, jazykovej či náboženskej diverzity, akým spôsobom komunikujú s menšinovými komunitami, či nadväzujú spoluprácu s organizáciami zastupujúcimi menšiny a do akej miery sú ich podujatia prístupné a navštevované samotnými príslušníkmi týchto skupín. Táto analýza nám umožnila preskúmať, ako kultúrne inštitúcie v regióne pristupujú k inklúzii a či vytvárajú podmienky pre aktívne zapojenie rozmanitých skupín obyvateľstva do kultúrneho života.

Rôzne typy inštitúcií, rôzne aktivity

a) Osvetové strediská a centrá kultúry: medzi tradičným folklórom a multikultúrnymi prienkami
Osvetové strediská a centrá kultúry vďaka svojmu širokému záberu a pôsobnosti naprieč regiónom disponujú najväčším potenciálom osloviť rôznorodé publikum a aktívne formovať miestnu kultúru. Ich úlohou je nielen uchovávať tradície, ale aj reagovať na súčasné spoločenské výzvy, vrátane rastúcej kultúrnej rozmanitosti. V popise ich zamerania, či v oficiálne publikovaných dokumentoch sa však **programová podpora menšín či rozmanitosti prakticky nevyskytuje**.

Vo viacerých prípadoch sa ukazuje, že tieto inštitúcie pristupujú k téme rozmanitosti **skôr rezervovane**. Ich postoj často vychádza z predpokladu, že impulz na spoluprácu či zapojenie musí iniciovať samotná menšinová komunita, alebo z presvedčenia, že v konkrétnom regióne nie je o takéto aktivity záujem. Takýto prístup však v praxi znamená, že zodpovednosť za integráciu a kultúrnu participáciu sa presúva výlučne na menšinové skupiny, namiesto toho, aby ju inštitúcie aktívne podporovali a vytvárali podmienky pre inkluzívne zapojenie.

„Nemáme žiadne menšiny, preto nie je dôvod takéto aktivity robiť“

Avšak napriek tomu, že v aktivitách osvetových stredísk a kultúrnych centier stále často dominuje zameranie na tradičnú ľudovú kultúru a folklór väčšinovej populácie, identifikovali sme aj viaceré príklady pozitívnych aktivít zameraných na menšiny a kultúrnu diverzitu, ktoré výrazným spôsobom podporujú práve kultúrnu rozmanitosť a zapájajú aj menšinové témy.

Jedným z kľúčových podujatí, ktoré sa uskutočnili v uplynulom období a podporovali prepájanie kultúr a rozmanitosti, bol **Medzinárodný folklórny festival Myjava 2024**. Ústrednou témou tohto ročníka bola pestrá kultúra ľudí žijúcich na Slovensku – miešanie kultúr, vôní a zvukov. V programe bola cielene prezentovaná rómska, židovská, nemecká, rusínska, ukrajinská, srbská, goralská a ďalšie kultúry.

Ďalším príkladom bol multikultúrny festival v Prievidzi **Skladáme úlomky nádeje**. Toto podujatie prepojilo ukrajinskú, rómsku a židovskú menšinu prostredníctvom hudby, diskusií a vzdelávacích aktivít pre školy. Festival sa stal platformou pre dialóg a poukázal na historické prepojenia týchto minorít.

b) Múzeá: medzi uchovávaním histórie a reflektovaním spoločenskej rozmanitosti

Múzeá nesú jedinečnú zodpovednosť za formovanie a prezentáciu historického naratívu regiónu. Ich úlohou je nielen uchovávať artefakty, ale aj interpretovať minulosť v jej komplexnosti, vrátane často prehliadaných príbehov menšín. Práve múzeá môžu napraviť nerovnováhu v kolektívnej pamäti a ukázať, že história regiónu je viacvrstvová a formovaná rôznymi kultúrnymi vplyvmi. Ani múzeá sa však systematicky a strategicky témam histórie menšín či formovania regionálnej kultúry v historických kontextoch nevenujú. Dajú sa však nájsť príklady, kde sa múzeá o takéto aktivity pokúšajú a prinášajú zaujímavé expozície. Príkladom je **stála expozícia o Rómoch a Habánoch** v kaštieli v Čachticiach, spravovanom Trenčianskym múzeom. Tu vznikla časť stálej expozície venovaná týmto dvom menšinám. Hoci bola pôvodne podmienkou grantu, inštitúcia ju doplnila o sprievodné podujatia, ktoré sa stretli so záujmom verejnosti, vrátane miestnej rómskej komunity.

Niektoré múzeá sa napríklad zapájajú aj do **Festivalu židovskej kultúry**, a to nielen poskytovaním zbierkových predmetov, ale aj organizovaním odborných prednášok, čím prispievajú k šíreniu poznatkov o židovskom dedičstve. Zároveň sa tejto menšine venujú aj v rámci výskumnej a publikačnej činnosti.

Napriek týmto pozitívnym príkladom existuje aj nevyužitý potenciál. Niektoré múzeá sa menšinovej tematike venujú len okrajovo alebo ju vôbec nereflektujú, hoci pracujú s inými znevýhodnenými skupinami (napr. s ľuďmi so zdravotným znevýhodnením).

c) Knižnice: medzi knižnými fondmi a budovaním komunity

Moderné knižnice sa postupne začínajú transformovať z požičovní kníh a študovní na otvorené komunitné priestory. Vďaka svojej dostupnosti a službám majú obrovský potenciál stať sa miestom prvého kontaktu a bezpečným miestom pre príslušníkov menšín, ktorí hľadajú informácie, vzdelanie či sociálne prepojenie.

Analýza aktivít knižníc v kraji odhaľuje prevažne reaktívny prístup k téme diverzity. Kľúčovým impulzom sa stala **vojna na Ukrajine**, ktorá podnietila vznik nových služieb, ako boli ukrajinské poličky v knižných fondoch či organizovanie podujatí pre deti odídencom. Síce okrajovo, ale čoraz častejšie sa však objavujú aj konkrétne aktivity knižníc, ktoré podporujú menšiny, napríklad výstavy menšinových umelcov, organizovanie workshopov s rómskymi umelcami, rozširovanie knižničného fondu o tituly v jazykoch ľudí (menšín či cudzincov), ktorí žijú v danom meste. Zaujímavým zistením je argument niektorých inštitúcií, že organizovanie špecifických aktivít pre menšiny by

bolo „**protirečením**“, pretože by poukazovali na ich špecifickosť a tým by ich vlastne segregovali. Tento postoj však poukazuje na problém tzv. kultúrnej slepoty – teda snahy správať sa ku všetkým rovnako bez ohľadu na ich špecifické potreby. V praxi to znamená, že menšinové skupiny môžu zostať mimo dosahu služieb, pretože sa neberie do úvahy, že potrebujú iný typ podpory alebo prístup. Napríklad ak knižnica komunikuje výlučne v slovenčine, ľudia, ktorí neovládajú jazyk, sa o aktivitách nedozvedia alebo sa necítia vítaní – hoci sa s nimi formálne zaobchádza „rovnako“. Takýto prístup môže neúmyselne udržiavať nerovnosti, namiesto toho, aby ich pomáhal znižovať.

Prístup inštitúcií ku kultúrnej diverzite: medzi pasívnou toleranciou a aktívnou angažovanosťou

Aktivity kultúrnych inštitúcií možno vo všeobecnosti charakterizovať štyrmi odlišnými prístupmi, ktoré reflektujú rôzne spôsoby uchopenia témy kultúrnej diverzity a rozdielnu mieru vlastnej angažovanosti.

Reaktívny prístup: Aktivity vznikajú ako priama odpoveď na externú krízu. Najvýraznejším príkladom je vlna solidarity a podpory pre utečencov po vypuknutí vojny na Ukrajine. Tieto aktivity sú dôležité, ale chýba im systematické ukotvenie.

Príležitostný prístup: Menšinové kultúry sú prezentované ako súčasť väčších, tradičných podujatí, napríklad pozvaním menšinového folklórneho súboru na celoslovenské folklórne podujatie. Ide o nepochybne pozitívny krok, ktorý zdôrazňuje kultúrnu diverzitu Slovenska a umožňuje menšinám prezentovať svoju kultúru na „mainstreamovom“ podujatí.

Projektový prístup: Aktivity sú viazané na externé financovanie, napríklad granty z nórskeho fondu alebo projekty spojené s Európskym hlavným mestom kultúry Trenčín 2026. Tento prístup umožňuje realizáciu ambiciózných projektov, no hrozí, že po skončení financovania sa v aktivitách nepokračuje. Vo vyjadrení viacerých zástupcov či zástupkýň inštitúcií sa zároveň ukázalo, že rôzne grantové schémy vyžadujú zapojenie menšinových tém do realizácie aktivít a to býva často jediným dôvodom, prečo sa takéto aktivity realizovali („mali sme tam podmienku venovať sa marginalizovaným skupinám, preto sme urobili aj tieto aktivity“).

Systematický a proaktívny prístup: Inštitúcia cielene, opakovane a dlhodobo začleňuje menšinové témy do svojej programovej štruktúry, pretože ich považuje za súčasť svojej vízie a poslania. Príkladmi sú multikultúrne zameranie MFF Myjava alebo organizácia festivalu Skladáme úlomky nádeje v Prievidzi.

Reprezentácia menšín: na aké skupiny sú zamerané existujúce aktivity?

Výskumné rozhovory ukázali, že napriek tomu, že viaceré inštitúcie nevnímajú etnickú a kultúrnu diverzitu ako dôležitú pri realizácii svojich aktivít, respektíve na ňu doposiaľ systematicky nemysleli, takmer všetky inštitúcie aspoň nejakým spôsobom menšiny do svojich aktivít zahŕňajú.

Rómska menšina je zapájaná alebo reprezentovaná v aktivitách inštitúcií prevažne len okrajovo, ale často vďaka spolupráci s aktívnymi Rómami a Rómkami sa organizujú zaujímavé podujatia. Ako už bolo uvedené, na Čachtickom zámku je stála expozícia histórie Rómov, rómski umelci a umelkyne bývajú prizývaní aj na viaceré folklórne festivaly. Niektoré inštitúcie organizujú alebo vytvárajú priestor pre organizovanie diskusií so známymi Rómami, či workshopy s rómskymi lektormi so zapojením tanca, jedál a podobne.

Pomerne veľa aktivít je venovaných **židovskej menšine** – tieto majú však skôr charakter historizujúceho prístupu v rámci aktivít múzeí či knižníc. Aktivity sú zamerané skôr na históriu

židovskej komunity (výskum a publikačná činnosť - vydávanie kníh o histórii komunity), správu a obnovu židovských cintorínov, či diskusie a besedy s ľuďmi zo židovskej komunity o holokauste. Zaujímavé aktivity prierezovo prítomné v aktivitách rôznych inštitúcií sú zamerané na **nemeckú menšinu, resp. Karpatských Nemcov**. Tým bola napríklad venovaná samostatná folklórna choreografia, ktorá bola prezentovaná na viacerých folklórnych slávnostiach. Bolo organizovaných aj viacero výstav venovaných tejto skupine, či napríklad podujatie **Súzvuky** v Prievidzi, ktoré bolo zamerané priamo na priblíženie kultúry Karpatských Nemcov.

Od roku 2022 po vypuknutí plnoformátovej vojny na Ukrajine prišlo na Slovensko viac ako 130 tisíc ľudí z Ukrajiny. Ich prítomnosť sa odrazila aj v aktivitách kultúrnych inštitúcií v Trenčianskom kraji. Aktivity zamerané na **ukrajinskú komunitu** mali jednak charakter humanitárnej pomoci, ale aj snáh o lepšiu integráciu ľudí prichádzajúcich z Ukrajiny.

Realizovali sa výstavy reagujúce na aktuálne dianie, zbierky výtvarných diel s charitatívnym účelom, tematické podujatia reflektujúce vojnové skúsenosti a umelecké spracovanie traumy. V rámci festivalov sa objavili programy, ktoré prepájali rôzne kultúrne tradície – ukrajinskú, rómsku, židovskú – a vytvárali priestor pre medzikultúrny dialóg. Niektoré kultúrne centrá zaznamenávali ukrajinské zvyky a recepty, zapájali nových obyvateľov do komunitných podujatí a organizovali predstavenia určené špecificky pre ukrajinskú komunitu.

Popri kultúrnych podujatiach sa rozvíjali aj integračné aktivity zamerané na zlepšenie každodenného života odídencov. Knižnice vytvárali tematické knižné poličky, distribuovali literatúru pre deti do obcí s hromadným ubytovaním, organizovali komunitné stretnutia a spolupracovali s miestnymi iniciatívami. Niektoré kultúrne inštitúcie sprístupnili svoje priestory bezplatne, čím vytvorili otvorené a prijímajúce prostredie.

Nízka účasť menšín a cudzincov na podujatiach

Súčasťou inkluzívneho prístupu je aj to, nakoľko kultúrne inštitúcie vytvárajú aktivity, ktoré sú zaujímavé a prístupné aj pre menšinové obyvateľstvo. Vo výskume sme sa preto zamerali aj na to, či kultúrne podujatia navštevujú aj ľudia z menšín. Ukazuje sa, že táto téma nie je prakticky vôbec v centre pozornosti.

Viacere inštitúcie poznamenávajú, že nie je možné určiť etnické zloženie návštevnictva a ani tento údaj nesledujú. Mnohé z nich nevyhodnocujú štatistiky ohľadom účastníkov podujatí a nevedia povedať, aké skupiny ľudí sa týchto aktivít zúčastňujú

„Ja toto vôbec nevnímam a myslím, že by sa to ani nedalo zistiť. Robíme veľké podujatia, kde chodí aj viac ako tisíc návštevníkov a my to nevieme odsledovať.“

Dôležité je však v tejto súvislosti poznamenať, že inštitúcie ani nevenujú systematickú snahu o zvyšovanie účasti ľudí z menšín, neuvažujú o nej programovo pri príprave podujatí a pozornosť venujú skôr širokej verejnosti. Ukazuje sa, že si **nevedomujú systémové (jazykové, kultúrne, sociálne) bariéry**, ktorým môžu čeliť menšiny v prístupe ku kultúrnym podujatiam.

Ak však kultúrne inštitúcie nebudú cielene vytvárať nástroje na oslovovanie menšinového obyvateľstva, ich účasť na podujatiach zostane nízka a náhodná. Dôležitá je aj schopnosť reflektovať jazykové, kultúrne a sociálne bariéry, ktoré môžu brániť účasti. Bez týchto krokov budú podujatia naďalej oslovovať predovšetkým väčšinové publikum, pričom rozmanité skupiny obyvateľstva zostanú mimo kultúrneho diania.

Niektoré zároveň prejavujú presvedčenie, že venovanie pozornosti konkrétnym etnickým skupinám by pôsobilo segregáčne:

„My toto vôbec neriešime, nerobíme nič segregáčne, obrátilo by sa to proti nám, že prečo ich chceme vylučovať.“

Vedomosť o účasti menšín či rozmanitých skupín je skôr anekdotická. Vedia, že podujatí sa zúčastňujú občas aj ľudia z týchto skupín, ich počty sú však veľmi nízke. Ak identifikujú skupiny, ktoré vnímajú ako špecifických návštevníkov, tak sú to prevažne **cudzinci**, často turisti. S nárastom cestovného ruchu, ale aj s prípravou na rok 2026, kedy bude Trenčín Európskym hlavným mestom kultúry, sa objavuje a aj očakáva väčší nárast počtu cudzincov na podujatiach. V tejto súvislosti sa ukazuje potreba prispôbiť aktivity tejto cieľovej skupine, najmä v zabezpečení tlmočenia a prekladov (viď nižšie).

Čo sa týka **cudzincov**, ktorí už žijú na Slovensku dlhodobo, tak záujem o podujatia prejavujú najmä študenti. Veľmi dôležitú úlohu v tomto zohrávajú a mali by zohrávať knižnice, ktoré môžu prispôbovať svoj knižničný fond, aktivity a aj realizované podujatia práve tejto cieľovej skupine. Tu sa vytvára priestor pre rozvoj a prehlbovanie aktivít knižníc práve v tomto smere. „Nie je výnimočné, že zahraniční študenti, keď sem prídu, vyhľadávajú knižnice ako také bezpečné komunitné miesta, kde majú dostupné napríklad pripojenie na internet, alebo aspoň nejaké informácie, rady, na základe ktorých sa môžu zorientovať, ako to v danom meste chodí.“
Nízka účasť menšín na podujatiach

Ak menšiny navštevujú podujatia kultúrnych inštitúcií, často to súvisí práve s programom, na ktorý sa zameriavajú. **Podujatia venované Rómom, nemeckej menšine, či iným skupinám bývajú prirodzene častejšie navštevované práve týmito skupinami.** Veľa aktivít od roku 2022 bolo realizovaných pre ľudí utekajúcich pred vojnou z Ukrajiny, tí sa na nich aj v pomerne vysokých počtoch zúčastňovali. Respondenti však, ako už bolo uvedené vyššie, tieto aspekty nesledujú a ani nevyvíjajú cieľové aktivity na prilákanie menšinového obyvateľstva či cudzincov. Zároveň však účasť menšín aj na takýchto menšinových podujatiach bola vnímaná ako celkovo nízka.

Respondenti a respondentky teda **nevnímali, že by zo strany menšín existoval dopyt či záujem o špecifické programy**, ktoré by tematizovali kultúrnu rozmanitosť.

„My by sme hocičo pre nich spravili, len keď na dané podujatie alebo na výstavu príde 10 ľudí, tak je to zbytočné akokeby. Jasné, nie je to zbytočné, pre tých desiatich sa to oplatí, ale...“

Nedostatočný dopyt z ich strany si niektorí respondenti a respondentky **vysvetľovali nezájmom menšín.** Podľa niektorých respondentov a respondentiek menšiny v kraji sú, ale **samy nerozvíjajú svoju identitu.**

„Registrujeme menšiny, ktoré tu máme. Len ten stav toho, nakoľko sa oni hlásia k tomu a nakoľko rozvíjajú kultúru, tú svoju osobitnú kultúru, ten nie je veľmi radostný.“

Viacerí respondenti a respondentky pritom o menšinách v kraji hovorili ako o neorganizovaných, či utlmených v dôsledku dlhodobej asimilácie (Karpatskí Nemci, židovská komunita). To v konečnom dôsledku predstavuje aj bariéru v tom, aby nejakú iniciatívu vyvíjali. V rozhovoroch však táto súvislosť nebola reflektovaná.

Táto vnímaná neexistencia potreby, záujmu a dopytu po špecifických programoch je potom využívaná ako vysvetlenie pre takmer neexistujúcu ponuku.

Aj tu bol prítomný silný **naratív očakávanej iniciatívy zo strany menšín.** Viacerí respondenti a respondenti uviedli, že by boli otvorení spolupráci, ak by ich menšinové organizácie oslovili s konkrétnym dopytom.

Predpoklad nízkeho záujmu verejnosti o podujatia tematizujúce kultúrnu rozmanitosť

Respondenti a respondentky zároveň vyjadrovali **neistotu, či by o tento typ programov bol záujem aj zo strany všeobecnej verejnosti**, keďže ani odtiaľ dopyt neprichádza.

V niektorých rozhovoroch však bol prítomný aj rozpor: podľa niektorých respondentov by si ľudia radi pozreli vystúpenie rómskych alebo rusínskych folklórnych súborov.

Kultúrne inštitúcie tak **nevnímajú svoju úlohu ako tvorcov kultúry a kultúrneho obsahu v kraji, ale skôr ako tých, ktorí len reagujú na požiadavky verejnosti**. Zároveň však **nemajú systémy na to, aby zisťovali, o aké podujatia by verejnosť mala záujem**. Podľa jednej respondentky to zisťujú len v rámci ad hoc rozhovorov s návštevníkmi ich podujatí.

Niektorí respondenti navrhli aj niekoľko možností, ako posilniť záujem verejnosti o tento typ podujatí:

Propagácia - ak sa podujatie dobre spropaguje, ľudia naň prídu. Iné respondentky mali na druhej strane pocit, že svoje podujatia (najmä tie, ktoré sú venované Karpatským Nemcom) propagujú všetkými dostupnými spôsobmi, a návštevnosť je aj tak nízka.

Zapojenie špičkových a populárnych interpretov, ktorí patria k nejakej menšinovej komunite (napr. Pressburger Klezmer Band či Ida Kellarová) a ich spájanie s menej známymi menšinovými interpretmi. Tí sa tak môžu postupne dostávať do povedomia verejnosti.

Organizácia podujatí spojených s jedlom – jedna z respondentiek ako dobrú možnosť vnímala spojenie kultúrneho programu s prezentáciou národných kuchýň: „Ja iba tak, že keď sa ku kultúre dá jedlo...Keby sa dalo typické židovské, ukrajinské, rómske a iné špeciality a urobí sa napríklad podujatie, aj keby vždy zamerané na inú menšinu...tí ľudia naozaj tam, kde je jedlo a pitie, tam radi prídu.“

Využívanie prekladov a tlmočenia: priorita turizmu pred inklúziou

Ak sa zameriavame na to, ako kultúrne inštitúcie komunikujú voči svojim potenciálnym návštevníkom, najmä v používaní menšinových alebo cudzích jazykov, opäť vidíme skôr reaktívny ako proaktívny prístup. Inštitúcie v téme prispôbovania svojich aktivít (jazykovým) potrebám menších alebo cudzincov riešia obvykle len poskytovanie jazykových mutácií pre cudzincov/turistov. Snažia sa informácie na webstránkach prekladať aspoň do angličtiny, mnohé využívajú automatické prekladače. Táto téma sa v ich ponímaní otvára najmä v súvislosti s blížiacim sa obdobím, kedy sa Trenčín stáva Európskym hlavným mestom kultúry – inštitúcie cítia potrebu viac prispôbovať komunikáciu aj potenciálnym účastníkom zo zahraničia a niektoré aj poskytujú svojim zamestnancom jazykové kurzy.

„Prínosom EHMK bude aj to, že možno prvýkrát príde do regiónu viac cudzincov. Chceme sa na to pripraviť. Chystáme vydanie informačných materiálov v angličtine a možno aj v ďalších jazykoch“

Preklady a tlmočenie sa veľmi často využívajú v prípade medzinárodných projektov, kde sú účinkujúci a aj návštevníci zo zahraničia. Preklady a tlmočenie bývajú súčasťou projektov a sú na ne vynakladané finančné prostriedky.

Avšak žiadna z inštitúcií nemala strategický prístup k poskytovaniu informácií v **jazykoch menších** či cudzincov žijúcich na Slovensku. Táto otázka vôbec nebola tematizovaná, inštitúcie nevnímali takúto potrebu ako dôležitú pre zvýšenie prístupnosti, alebo **atraktívnosti podujatí pre menšiny**. V prípade podujatí priamo **zameraných na menšiny je situácia iná**. Vtedy veľmi často realizujú podujatia dvojjazyčne, prípadne v jazyku menšiny s prekladom do slovenčiny. Na podujatiach týkajúcich sa kultúry Karpatských Nemcov sa používa paralelne nemčina a slovenčina, podobne je to aj v prípade rómskych podujatí, kedy sú predstavenia, koncerty v rómčine a následne prekladané do slovenčiny.

„Tam boli niektoré scény z ľudového života a priamo tlmočené. Zazneli v pôvodnom jazyku a následne preložené. Tie jazyky tam fungovali vedľa seba.“

„Vždy, keď je podujatie venované nejakej menšine, tak k stretu jazykov dochádza, aj keď nie v písomnej podobe.“

Dôležitosť spolupráce s menšinovými organizáciami

Organizácie, ktoré nerealizovali žiadne aktivity pre menšiny či cudzincov žijúcich v regióne obvykle ani nepoznajú menšinové organizácie, s ktorými by mohli spolupracovať. Je zjavné, že témy zapájania menšín a podpory kultúrnej diverzity vo svojich aktivitách nevnímajú ako dôležité a vôbec sa im nevenujú. Obvykle tieto organizácie očakávajú, že budú oslovené samotnými príslušníkmi či príslušníčkami menšín či menšinových organizácií – v tom prípade sa nebránia spolupráci, iniciatívu však sami nevyvíjajú.

Naopak, ak inštitúcie realizujú aktivity zamerané na menšiny či kultúrnu rozmanitosť, prakticky vždy ich realizujú v spolupráci práve s menšinovými organizáciami a takúto spoluprácu obvykle veľmi pozitívne hodnotia. Spolupráca kultúrnych inštitúcií s menšinami **nadobúda rôzne formy**, pričom sa líši najmä podľa typu partnerov, s ktorými inštitúcie nadväzujú kontakt. Prvým typom spolupráce je **prepojenie s historickými a kultúrnymi spolkami, ktoré zastupujú dlhodobo etablované menšiny v regióne**. Ide najmä o organizácie Karpatských Nemcov, goralov, židovské obce či chorvátske spolky, ktoré sa podieľajú na výskume, dokumentácii a prezentácii kultúrneho dedičstva. Spolupráca sa tu opiera o existujúce štruktúry a formálne združenia, ktoré majú jasne definované poslanie a dlhodobú kontinuitu.

Druhý typ spolupráce vzniká najmä **v reakcii na krízové situácie alebo potrebu podpory zraniteľných skupín**. V tomto prípade kultúrne inštitúcie spolupracujú najmä s mimovládnyimi organizáciami, komunitnými centrami, iniciatívami zameranými na duševné zdravie, integráciu migrantov či prácu s deťmi v sociálne vylúčených lokalitách. Príkladom sú organizácie, ktoré sa venujú psychosociálnej podpore odídencom z Ukrajiny, komunitnej práci s rómskymi rodinami alebo zabezpečovaniu jazykovej a kultúrnej orientácie pre nových obyvateľov.

Tretím typom spolupráce je **priame zapojenie jednotlivcov z menšinového prostredia alebo menšinových organizácií do kultúrneho programu** – najmä umelcov, odborníkov, kurátorov či facilitátorov. V tomto prípade ide o spoluprácu s konkrétnymi osobnosťami, ktoré reprezentujú menšinové komunity prostredníctvom hudby, výtvarného umenia, tanca alebo odborného vedenia podujatí. Tento typ spolupráce je často projektovo orientovaný a závislý od osobných kontaktov či odporúčaní.

Bariéry a výzvy v činnosti kultúrnych inštitúcií v TSK

Kultúrne inštitúcie v rámci TSK čelia kombinácii **finančných, priestorových, systémových a spoločenských bariér a výziev**, ktoré ovplyvňujú ich stabilitu, kvalitu činnosti, aj schopnosť rozvíjať nové aktivity. Okrem nedostatočných priestorových, finančných a personálnych kapacít, uviedli predstavitelia kultúrnych inštitúcií aj viaceré systémové a koncepčné nedostatky a aj spoločenské zmeny, meniace sa postoje a názory verejnosti.

Tieto bariéry a výzvy, ktoré ovplyvňujú celkové fungovanie kultúrnych inštitúcií v kraji, majú zároveň **dopad aj na možnosti inštitúcií venovať sa vo svojich aktivitách téme kultúrnej rozmanitosti**.

1/ Priestorové bariéry a prístupnosť

Nedostatok alebo nevhodnosť priestorov je jednou z najčastejšie uvádzaných prekážok naprieč inštitúciami. Tento problém má viaceré aspekty. Na jednej strane viaceré kultúrne inštitúcie **nemajú vlastné priestory** na podujatia, čo znamená, že musia vynaložiť veľkú časť finančných zdrojov na prenájom priestorov. Ďalšie kultúrne inštitúcie síce majú svoje priestory, ale tie sú vzhľadom na rozsah ich aktivít už **nepostačujúce** (napr. nedostatočný priestor na uchovávanie zbierok a pod.). Priestory niektorých kultúrnych inštitúcií aktuálne **prechádzajú rekonštrukciou**, čo však značne obmedzuje ich aktuálne fungovanie a činnosť, avšak aspoň s výhľadom zlepšenia do budúcnosti.

Bariéra prístupnosti

Viaceré kultúrne inštitúcie sídlia v priestoroch, ktoré **nie sú prístupné pre ľudí so zdravotným znevýhodnením**. To značne limituje ich aktivity zamerané na túto časť populácie alebo ich zámery začleniť túto skupinu ľudí do svojich aktivít a podujatí.

2/ Finančné bariéry a ich dôsledky

Takmer všetky kultúrne inštitúcie zapojené do výskumu uviedli ako jednu z najzávažnejších bariér nedostatok finančných zdrojov. Finančné limity, s ktorými sa kultúrne inštitúcie stretávajú, majú dopad na kvalitu a udržateľnosť ich aktivít, ako aj možný rozvoj do budúcnosti, a to **aj vo vzťahu k tematizácii kultúrnej rozmanitosti**.

Nedostatok finančných zdrojov sa prejavuje vo viacerých rovinách.

Kultúrne inštitúcie zapojené vo výskume boli značne odkázané na financovanie prostredníctvom svojho zriaďovateľa. Tieto zdroje však obvykle postačujú **len na pokrytie bežnej prevádzky**, neumožňujú realizáciu nových, inovatívnych alebo rozvojových činností, alebo financovanie kapitálových výdavkov. Kultúrne inštitúcie celkovo ako ohrozujúci označili aj trend znižovania rozpočtov samospráv.

V špecifickej situácii sa ocitá tzv. **nezriaďovaná kultúra, ktorá nemá stabilný zdroj financovania** a svoje fungovanie musí pokryť prostredníctvom rôznych zdrojov (grantové schémy a programy, sponzorské príspevky, príjmy z predaja a pod.), čo znamená veľkú mieru neistoty fungovania. Viacerí predstavitelia kultúrnych inštitúcií uviedli, že financovanie ich činnosti zo strany zriaďovateľa je síce stabilné, ale nedostatočné, a preto musia získavať ďalšie finančné prostriedky z rôznych grantových schém a programov. Avšak mnohé zdroje **vylučujú spomedzi možných uchádzačov zriaďované inštitúcie**, pretože očakávajú, že fungovanie týchto inštitúcií pokryje samospráva.

Vážnym problémom pre kultúrne inštitúcie v regiónoch je aktuálny **rozvrat vo Fonde na podporu umenia**. Predstavitelia viacerých kultúrnych inštitúcií uviedli, že aktuálne nemôžu žiadať finančné prostriedky z tohto fondu, resp. sú z rôznych dôvodov vylúčení spomedzi uchádzačov (napr. preto, že ich zriaďovateľom je samospráva, či preto, že nesídlia vo vlastných priestoroch, atď.). Kultúrne inštitúcie si za obmedzené finančné zdroje **nemôžu zaplatiť toľko personálnych, priestorových a iných kapacít**, ktoré by pre svoju činnosť potrebovali.

Obmedzené finančné kapacity tak výrazne **obmedzujú schopnosť inštitúcií realizovať aktivity nad rámec bežnej činnosti, vrátane aktivít zameraných na kultúrnu rozmanitosť**.

3/ Personálne a organizačné bariéry

Kvalita a odbornosť kultúrnych inštitúcií v značnej miere závisí od toho, či majú kvalifikovaných pracovníkov, ktorí majú odborné zázemie, aj možnosť odborné rásť a rozvíjať sa.

Z tohto hľadiska kultúrne inštitúcie v kraji vnímajú ako problém, že najmä z dôvodu nízkych miezd **nevedia zamestnať odborníkov**, prípadne sa stretávajú **s vysokou fluktuáciou** svojich zamestnancov. Niektoré inštitúcie sa stretávajú celkovo s nedostatkom ľudí v oblasti kultúry, ktorých by mohli zamestnať. Niektorí predstavitelia uviedli, že v súčasnej situácii v oblasti

kultúry je tiež náročné fungovať **udržateľným spôsobom**, motivovať zamestnancov, aby pracovali s nasadením a vyhli sa vyčerpaniu a vyhoreniu. Niektoré kultúrne inštitúcie pociťujú tiež **nedostatok odborného zázemia a metodickej podpory a nedostatok možností ďalšieho vzdelávania zamestnancov**. V špecifickej situácii je nezriadená kultúra, kde sa pracovníci stretávajú **s psychickou záťažou** vyplývajúcou z finančnej neistoty a otáznej udržateľnosti inštitúcie.

Obmedzené personálne kapacity zároveň spôsobujú, že **inštitúcie nemôžu venovať kapacity napríklad proaktívnemu vyhľadávaniu menších a menšinových združení** či organizácií, zisťovaniu ich potrieb v oblasti kultúry a vzájomnému prepájaniu. Inštitúciám tak **chýbajú základné informácie o menšinách v kraji**, kde žijú a kto ich reprezentuje. Kultúrne inštitúcie zapojené do výskumu to uviedli, ako **jednu z hlavných bariér tematizácie kultúrnej rozmanitosti vo svojej činnosti**.

4/ Systémové nedostatky

Kultúrne inštitúcie vnímajú ako nedostatočné viaceré systémové aspekty v oblasti kultúry. Jedným zo systémových nedostatkov je to, že Trenčiansky samosprávy kraj **nemá sformulovanú víziu rozvoja kultúrnych inštitúcií** vo svojej pôsobnosti, napríklad vo forme koncepčného dokumentu a **nemá ani samostatný odbor**, ktorý by sa venoval oblasti kultúry.

Niektoré kultúrne inštitúcie vnímajú tento nedostatok ako problémový, pretože nevedia, aká je vízia kraja a ako ju môžu aktuálne alebo do budúcnosti naplňať. Konkrétnym prejavom tohto nedostatku je to, že **dochádza k duplicitám** pri fungovaní kultúrnych inštitúcií a **nefunguje koordinácia** medzi jednotlivými kultúrnymi inštitúciami.

Tento **nedostatok bol výrazne vnímaný aj vo vzťahu k tematizácii a reflexii kultúrnej rozmanitosti v aktivitách kultúrnych inštitúcií kraja**. Inštitúciám zapojeným do výskumu **chýbala v tejto oblasti vízia, ale aj metodické usmernenie**, či vedenie. Taktiež vnímali, že **vedenie kraja** by malo ísť v tomto smere príkladom a **prispôbiť tomu aj svoju komunikáciu** (symbolickú politiku).

Ďalším problémom je **nedostatočná legislatíva**, pričom tento problém vystupuje do popredia najmä v súvislosti s realizáciou Európskeho hlavného mesta kultúry Trenčín 2026. Konkrétne nie sú definované niektoré pojmy v oblasti kultúry, nie sú stanovené legislatívne rámce pre sponzoring a iné aspekty, ktoré komplikujú realizáciu projektu.

A v neposlednom rade je vnímaná ako problematická **nedostatočná spolupráca a koordinácia aktérov** v oblasti kultúry (a súvisiacich oblastiach napríklad cestovného ruchu) na úrovni kraja. Naopak tam, kde sa spoluprácu darí rozvíjať, je vnímaná ako rozvojový moment, ktorý napomáha aktérom fungovať efektívnejšie.

5/ Spoločenské, postojoyé a hodnotové výzvy

Kultúrne inštitúcie a snažia vo svojom fungovaní a realizácii aktivít reflektovať aktuálny spoločenský vývoj a trendy. Niektoré aspekty vnímajú ako problematické, ide najmä o celkový **pokles záujmu o kultúru** v období počas a po pandémie Covid-19. Tento pokles dávajú tiež do súvislosti **s rozvojom sociálnych sietí a online platforiem a umelej inteligencie**. V dôsledku tohto vývoja je podľa nich ťažko osloviť najmä mladšie vekové kategórie.

Inštitúcie zároveň vnímajú, že dochádza k **polarizácii verejnej mienky**, šíreniu dezinformácií a k tomu, že niektoré témy (vojna na Ukrajine, menšiny a pod.) sú vnímané ako citlivé, až kontroverzné a polarizujúce. Viacerí respondenti a respondentky vyjadrovali **obavy z negatívnej reakcie verejnosti** v prípade, že by venovali špecifickú pozornosť menšinám či kultúrnej rozmanitosti.

Kultúrne inštitúcie zápasia tiež s **nízkym spoločenským povedomím o kultúre a nezaujmom časti verejnosti o kultúru**. Zároveň rast cien spôsobuje vyššiu nedostupnosť kultúrnych podujatí pre ľudí, tí potom uprednostnia iné potreby, keď majú limitované zdroje.

V rozhovoroch bol **silne prítomný naratív nezájmu a pasivity zo strany menšín**. To podľa vyjadrení respondentov a respondentiek vedie k tomu, že kultúrne inštitúcie nevytvárajú špecifické programy, pretože by nemali návštevnosť.

Čo by inštitúciám pomohlo: potenciál a perspektívy do budúcnosti

V nadväznosti na spomínané bariéry zástupcovia a zástupkyne kultúrnych inštitúcií dokázali pomerne jasne sformulovať, čo by im pomohlo, aby mohli efektívnejšie pracovať s témou kultúrnej rozmanitosti vo svojich programoch.

1/ koordinácia a sieťovanie

Opakovane sa objavila požiadavka na vytvorenie **koordinačnej pozície na úrovni kraja**. Takáto osoba/inštitúcia by mala za úlohu **aktívne mapovať menšinové komunity a prepájať ich s kultúrnymi inštitúciami**. To by pomohlo inštitúciám kompenzovať nedostatok informácií o menšinách, a tiež nedostatok kapacít na vyhľadávanie a proaktívne oslovovanie menšín. Zároveň by sa tým podporil dialóg medzi kultúrnymi inštitúciami a menšinami o ich potrebách, záujmoch a možnostiach. Pomohlo by to tiež preskúmať predpoklad kultúrnych inštitúcií o nezájme a pasivite menšín.

2/ vzdelávanie a zdieľanie skúseností

Respondenti a respondentky prejavili záujem o vzdelávanie a metodickú podporu v oblastiach ako **interkultúrna komunikácia**, scitlivosť, práca s menšinami a ich zapájanie do aktivít kultúrnych inštitúcií. Metodická podpora by mala byť cieľená na všetky typy kultúrnych inštitúcií kraja. Okrem toho by inštitúciám pomohlo aj **zdieľanie osvedčených postupov z iných inštitúcií**, ktoré už s menšinami úspešne pracujú.

3/ finančné stimuly

Cieľené **finančné výzvy a grantové schémy** zamerané na projekty podporujúce kultúrnu diverzitu sú vnímané ako **klúčový motívator pre realizáciu nových aktivít**, na ktoré inštitúcie v rámci bežných rozpočtov nemajú prostriedky. Rozhovory ukázali, že viaceré z aktivít, ktoré sa realizovali a venovali sa téme kultúrnej rozmanitosti alebo konkrétnej menšine, vznikli vďaka tomu, že na tento typ aktivít boli sprístupnené finančné prostriedky (napr. prostredníctvom fondu KULTMINOR – Fond na podporu kultúry národnostných menšín), alebo že podpora menšín bola podmienkou čerpania väčších grantov (napr. z Nórskeho finančného mechanizmu).

4/ strategický rámec

Viacerí respondenti poukázali na dôležitosť **strategického dokumentu alebo metodiky na úrovni kraja**. Takýto dokument by mal **poskytnúť jasné usmernenie a priority v oblasti podpory kultúrnej rozmanitosti a menšín v programoch kultúrnych inštitúcií**, čím by posilnil legitimitu a dôležitosť tejto témy. Zo stratégie by potom mohol vychádzať aj robustnejší podporný systém, ktorý by mohol mať formu metodickej aj finančnej podpory.

Záver a najdôležitejšie zistenia

Trenčiansky kraj disponuje reálnymi príkladmi a potenciálom na rozšírenie inkluzívnych prístupov, no súčasný model je prevažne reaktívny a projektovo orientovaný. Kľúčovou výzvou zostáva prechod od jednorazových iniciatív k systematickému, strategickému a dlhodobému začleňovaniu kultúrnej diverzity do programovej štruktúry inštitúcií. Tento posun si vyžaduje podporu vedenia, koordináciu medzi aktérmi, jednoduché monitorovacie nástroje a aktívne budovanie dôvery s komunitami. Ak sa tieto prvky skombinujú s príležitosťami, ktoré prináša Európske hlavné mesto kultúry Trenčín 2026, región má reálnu šancu posilniť inkluzívnosť svojej kultúrnej ponuky a vytvoriť trvalejší priestor pre rozmanité hlasy.

Dvojaká rola kultúrnych inštitúcií: od uchovávaní dedičstva po podporu súdržnosti

Moderné kultúrne inštitúcie už dávno neplnia len úlohu pasívnych strážcov histórie. Analýza potvrdzuje, že sú vnímané ako aktívne centrá spoločenského života s presahom do formovania regionálnej identity a posilňovania spolupatričnosti. Ich kľúčovým poslaním sa stáva vytváranie priestoru pre dialóg medzi rôznymi komunitami a verejnými inštitúciami. Majú tak jedinečný potenciál slúžiť ako **most medzi obyvateľmi a samosprávou**, aktívne podporovať inklúziu a prispievať k rešpektovaniu práv menšín a cudzincov v regióne.

Chýbajúci strategický rámec: absencia krajskej kultúrnej politiky

Jedným z najzávažnejších zistení je, že Trenčianskemu samosprávnemu kraju chýba samostatný a ucelený koncepčný dokument pre oblasť kultúry. Téma podpory kultúrnej diverzity je reflektovaná len okrajovo a nesystematicky, a to v rámci iných stratégií, ako je Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja alebo Koncepcia rozvoja cestovného ruchu. Tieto dokumenty sú však **málo konkrétne** a nešpecifikujú, akým spôsobom majú opatrenia v kultúre prispieť k sociálnej inklúzii a zlepšeniu kvality života rôznych skupín obyvateľstva.

Nejednotnosť vízie: rozdiel medzi tradíciou a inováciou

Väčšina kultúrnych inštitúcií v kraji nemá jasne formulovanú a hodnotovo ukotvenú dlhodobú víziu. Kladú dôraz viac na kontinuitu, stabilitu a uchovávanie tradícií. Nové impulzy a inovácie v súčasnosti vznikajú skôr reaktívne než na základe systematickej a proaktívnej stratégie.

Dominantný naratív homogenity

Kľúčovým zistením je, že predstavitelia kultúrnych inštitúcií vnímajú Trenčiansky kraj ako etnicky a kultúrne **prevažne homogénny**. Tento postoj často formulujú porovnaním s inými, rozmanitejšími regiónmi Slovenska, napríklad s Trnavským krajom so silnou maďarskou menšinou. Toto vnímanie má zásadný strategický význam – priamo ovplyvňuje programovú ponuku, vedie k absencii proaktívnych snáh o reflektovanie diverzity a vytvára podmienky pre marginalizáciu menšín v praxi.

Paradox vnímania menšín: prítomné, no stále marginalizované

Napriek dominantnému naratívu homogenity dokázali respondenti identifikovať prítomnosť viacerých menšinových skupín. Ich vnímanie je však paradoxné – je často problematizované, stereotypizované alebo historizované. **Rómska komunita** je vnímaná buď cez kultúrne stereotypy (hudobný talent), alebo cez optiku sociálneho znevýhodnenia. **Židovská menšina** je reflektovaná takmer výlučne prostredníctvom historického dedičstva (synagógy, cintoríny), čo vedie k jej „muzealizácii“ a prehliadaniu ako živej, súčasnej komunity. **Karpatskí Nemci** sú vnímaní ako asimilovaná a postupne zanikajúca skupina. **Česká a moravská menšina** je vnímaná skôr ako „susedia“, než ako odlišná menšina, ktorej by bolo potrebné venovať špecifickú pozornosť, čo vedie k jej kultúrnej neviditeľnosti. **Príchod ľudí z Ukrajiny** po roku 2022 vyvolal vlnu solidarity a kultúrne inštitúcie promptne zareagovali organizovaním humanitárnych a podporných aktivít. Stále sa však neetabloval postoj, že ide o novú komunitu, ktorej by bolo potrebné venovať špecifickú a dlhodobú pozornosť aj v oblasti kultúry.

Pozitívne príklady zapájania menšín vychádzajú z iniciatívy samotných inštitúcií

Najlepšie príklady aktivít ukazujú **snahu o systematické začlenenie kultúrnej diverzity** do programov inštitúcií, hoci prístup väčšiny kultúrnych inštitúcií v regióne je skôr reaktívny. Dôležitým podujatím v tomto smere bol **Medzinárodný folklórny festival Myjava 2024**, ktorého dôležitou témou bolo spájanie kultúr, pričom cielene prezentoval rómsku, židovskú, nemeckú, rusínsku a ukrajinskú kultúru. Významný bol aj multikultúrny festival **Skladáme úlomky nádeje v Prievidzi**, ktorý slúžil ako platforma pre dialóg a prepájal ukrajinskú, rómsku a židovskú menšinu.

Konkrétne aktivity sa prejavujú napríklad v podobe **stálej expozície o Rómoch a Habánoch** v kaštieli v Čachticiach, ktorá bola doplnená o sprievodné podujatia. Pre židovskú menšinu sú typické skôr historizujúce aktivity múzeí a knižníc, zamerané na **výskum, publikačnú činnosť a odborné prednášky**. V reakcii na vojnu na Ukrajine inštitúcie reaktívne realizovali integračné kroky, ako vytváranie **tematických ukrajinských poličiek** v knižniciach a organizovanie komunitných stretnutí pre odídencov a podobne.

Inštitucionálna pasivita: zodpovednosť presunutá na menšiny

V niektorých inštitúciách prevláda názor, že iniciatíva na spoluprácu a organizovanie podujatí zameraných na menšinové kultúry by mala vychádzať predovšetkým od samotných komunit. V praxi to často znamená, že časť práce spojená s nadväzovaním kontaktov, navrhovaním programov a hľadaním partnerov zostáva na menšinových skupinách, ktoré tak často musia samy presadzovať svoje potreby a hľadať príležitosti na prezentáciu.

Štyri prístupy k diverzite: medzi reakciou a systematickosťou

Analýza identifikovala štyri hlavné modely, ktorými inštitúcie pristupujú k téme kultúrnej rozmanitosti:

- **Reaktívny:** Aktivity vznikajú ako spontánna odpoveď na externú krízu, napríklad vojnu na Ukrajine.
- **Príležitostný:** Menšinový kultúrny prvok je zaradený ako súčasť väčšieho, tradičného podujatia (napr. vystúpenie menšinového súboru na folklórnom festivale).
- **Projektový:** Činnosti sú priamo viazané na externé financovanie. Analýza odhalila, že požiadavka grantových schém na zapojenie menšinových tém je často jediným dôvodom realizácie týchto aktivít, čo sponchybuje ich vnútornú motiváciu a udržateľnosť.
- **Systematický a proaktívny:** Inštitúcia cielene, dlhodobo a opakovane začleňuje menšinové témy do svojej vízie a programovej štruktúry.

Zďaleka **najzriedkavejší je systematický prístup**, zatiaľ čo reaktívne a projektovo orientované aktivity sú najbežnejšie.

Nízka a nesledovaná účasť menšín na podujatiach: menšiny ako neviditeľné publikum

Kultúrne inštitúcie v kraji prakticky vôbec nesledujú ani nevyhodnocujú účasť ľudí z menšinových skupín či cudzincov na svojich podujatiach. Existujúca účasť je vnímaná ako veľmi nízka alebo náhodná. Prítomnosť menšín je často limitovaná len na podujatia, ktoré sú priamo zamerané na menšiny.

„Kultúrna slepota“: strach zo segregácie ako prekážka inklúzie

Niektoré inštitúcie argumentujú, že organizovanie špecifických aktivít pre menšiny by bolo kontraproduktívne a „segregačné“. Tento postoj, hoci môže byť mienený dobre, je praktickým prejavom tzv. **kultúrnej slepoty** – prístupu, ktorý ignoruje špecifické potreby, skúsenosti a bariéry, ktorým čelia menšinové skupiny. Tento prístup, hoci zdanlivo neutrálny, v skutočnosti vedie k aktívnemu posilňovaniu status quo a bráni skutočnej rovnosti prístupu ku kultúre.

Jazyková bariéra: zameranie na turizmus namiesto inklúzie

Viacjazyčnosť je v inštitúciách chápaná takmer výlučne v kontexte cestovného ruchu. Preklady a tlmočenie sa využívajú najmä do angličtiny s cieľom osloviť zahraničných návštevníkov. Chýba však akýkoľvek strategický prístup k poskytovaniu informácií v jazykoch menšín alebo cudzincov, ktorí v regióne dlhodobo žijú. Jazyk sa tak stáva ďalšou bariérou v prístupnosti kultúry pre tieto skupiny obyvateľstva. Treba však podotknúť, že ak sa realizujú aktivity zamerané na menšiny a v spolupráci s menšinovými organizáciami, jazyk je pomerne aktívne využívaný ako nástroj a súčasť menšinového podujatia.

Kľúčová rola partnerstiev: spolupráca ako podmienka úspechu

Analýza jednoznačne ukázala, že úspešné a autentické aktivity zamerané na kultúrnu rozmanitosť sa realizujú v spolupráci s menšinovými partnerskými organizáciami, vďaka čomu sú aj vnímané ako úspešné. Inštitúcie, ktoré sa téme nevenujú, spravidla nemajú vybudované žiadne kontakty. Identifikovali sme tri kľúčové typy partnerov. **Historické a kultúrne spolky** zastupujúce etablované menšiny (napr. Karpatskí Nemci, židovské obce), **mimovládne organizácie a komunitné centrá** reagujúce na krízové situácie (práca s ľuďmi z Ukrajiny, podpora rómskych rodín), **jednotlivci z menšinového prostredia** (umelci, odborníci, komunitní lídri), ktorých zapojenie je často projektové a závislé od osobných kontaktov.

Štrukturálne bariéry: nedostatok financií, personálu a priestorov

Rozvoj aktivít v oblasti kultúrnej diverzity brzdia zásadné štrukturálne problémy, ktoré ovplyvňujú fungovanie inštitúcií ako celku. Finančné bariéry spôsobujú, že rozpočty od zriaďovateľa postačujú len na pokrytie bežnej prevádzky, chýbajú zdroje na inovatívne a rozvojové aktivity. Nízke mzdy

a nedostatok odborníkov sťažujú udržanie kvalifikovaného personálu a bránia proaktívnej práci. Mnohé inštitúcie nemajú vlastné alebo majú nevyhovujúce, kapacitne nepostačujúce či bariérové priestory.

Potreba sieťovania a metodologickej podpory

Na základe výpovedí respondentov boli identifikované viaceré kľúčové oblasti, ktorých podpora by inštitúciám pomohla efektívnejšie pracovať s témou kultúrnej rozmanitosti. Ide najmä o koordináciu a sieťovanie, napríklad vo forme vytvorenia koordinačnej pozície na úrovni kraja, ktorá by aktívne mapovala komunity a prepájala ich s inštitúciami. Zároveň by inštitúcie potrebovali **vzdelávanie a metodickú podporu**, napríklad vo forme organizácie školení v oblastiach ako interkultúrna komunikácia, práca s menšinami a zdieľanie príkladov dobrej praxe.

Na efektívnu a dlhodobú realizáciu programov a projektov podporujúcich kultúrnu diverzitu by pomohlo aj **zavedenie cielených grantových schém** zameraných na projekty podporujúce kultúrnu diverzitu, ktoré by motivovali inštitúcie k realizácii nových aktivít.

Záverečná výzva: Od reaktívneho k strategickému prístupu prostredníctvom Európskeho hlavného mesta kultúry Trenčín 2026

Trenčiansky kraj disponuje potenciálom a existujúcimi príkladmi dobrej praxe, no jeho celkový prístup ku kultúrnej diverzite je prevažne **reaktívny, príležitostný a projektovo orientovaný**. Kľúčovou výzvou do budúcnosti je prechod od jednorazových iniciatív k systematickému, strategickému a dlhodobému začleňovaniu rozmanitosti do vízie a programovej štruktúry inštitúcií. Projekt **Európske hlavné mesto kultúry Trenčín 2026** predstavuje jedinečnú a neopakovateľnú príležitosť na uskutočnenie tohto strategického posunu a na vytvorenie trvalého a inkluzívneho kultúrneho prostredia pre všetkých obyvateľov regiónu.

Odporúčania

1. Ukotviť diverzitu v samostatnej krajskej kultúrnej stratégii

Kraj potrebuje jasne pomenovanú stratégiu pre oblasť kultúry, do ktorej by bola začlenená aj podpora témy kultúrnej rozmanitosti a jej významu pre sociálnu súdržnosť, kvalitu života a modernú regionálnu identitu. Samostatná stratégia pre oblasť kultúry s dôrazom na inklúziu vytvorí pre inštitúcie spoločný rámec, legitimizuje tému vo verejnom diskurze a pomôže prepojiť doteraz roztrieštené, projektové iniciatívy do ucelenejšieho a systematickejšieho prístupu. Takýto dokument zviditeľní rozmanitosť ako hodnotu, nie výnimku, a umožní dlhodobejšie plánovanie, rozpočtovanie aj vyhodnocovanie dopadu.

2. Zaviesť koordináciu a sieťovanie naprieč inštitúciami a komunitami

Sústredená koordinačná kapacita na úrovni kraja znižuje záťaž jednotlivých inštitúcií, ktoré dnes samy hľadajú partnerstvá, informácie a cesty k menšinovým komunitám. Pravidelné prepájanie aktérov, mapovanie komunit, zdieľanie kontaktov a osvedčených postupov posilní kvalitu obsahu a zlepší dosah programov na publikum, ktoré nie je možné osloviť prostredníctvom tradičných komunikačných kanálov. Koordinácia zároveň predchádza duplicitám a pomáha rozvíjať spoločné projekty s väčšou celkovou hodnotou.

3. Podporiť organizovanosť menšinových komunit

Podpora organizovanosti menšinových komunit je dôležitá, pretože silné lokálne organizácie dokážu artikulovať potreby svojich členov, participovať pri tvorbe programov a zabezpečiť trvalejší dosah aktivít, čím sa inklúzia stáva udržateľnou a nie len príležitostnou. Realizáciu je možné zabezpečiť kombináciou opatrení zameraných na zvyšovanie kapacít a znižovanie vstupných bariér, napríklad - dedikované grantové a mikrograntové schémy, systematické informovanie o možnostiach financovania, praktická asistencia pri písaní žiadostí a administratívna podpora, cielené vzdelávacie kurzy v oblasti projektového manažmentu a fundraisingu, mentorstvo od skúsených organizácií a pravidelné sieťovacie platformy.

4. Prejsť od reaktívnych a projektových iniciatív k systematickej programovej inklúzii

Skutočný pozitívny vplyv podpory rozmanitosti nastáva až vtedy, keď sa stane súčasťou identity inštitúcií a nie iba odpoveďou na krízu alebo jednorazovým grantom. Dlhodobé kurátorské línie, ktoré prepájajú históriu menších so súčasnými hlasmi, postupne menia publikum, budujú dôveru a vytvárajú kontinuitu spolupráce. Prakticky to možno dosiahnuť plánovaním viacročných programových cyklov, vytváraním špecializovaných kurátorských pozícií alebo tímov zodpovedných za inklúziu, a pravidelným prepájaním projektov s komunitnými partnermi.

5. Zapájať menšiny ako spolutvorcov a spolukurátorov, nie iba publikum

Najautentickejší obsah vzniká vtedy, keď menšinové komunity vstupujú do tvorby programu, a neocitajú sa iba na jeho konci. Participácia menších na tvorbe obsahu, spolu kurátorstvo, poradenstvo a umelecké rezidencie umožňujú, aby sa témy dotýkali skutočných skúseností a potrieb, nie iba predstáv zvonka. Takéto partnerstvá budujú dôveru, posilňujú viditeľnosť komunit a pomáhajú väčšinovému publiku spoznať rozmanitosť bez stereotypov.

6. Rozšíriť viacjazyčnú komunikáciu podporujúcu inklúziu

Jazyková dostupnosť je kľúčovým prvkom skutočnej inklúzie, pretože bez možnosti porozumieť informáciám a komunikovať, ľudia z rôznych jazykových prostredí cítia bariéru už pri prvom kontakte s inštitúciou. Rozšírenie viacjazyčnej komunikácie preto zvyšuje dôveru a umožňuje, aby kultúrne podujatia boli dostupné a relevantné pre obyvateľstvo s migračným pôvodom, menšinové komunity a podobne.

V praxi to znamená systematicky prekladať kľúčové informácie a programové texty do jazykov, ktoré sú v regióne zastúpené, zabezpečiť tlmočenie pri vybraných podujatiach a vytvárať viacjazyčné online zdroje a sociálne kanály.

7. Posilniť interkultúrne kompetencie pracovníkov ako základ kvality služieb

Ľudia v inštitúciách sú nositeľmi zmeny; bez ich citlivosti a zručností sa inklúzia zastaví na papieri. Vzdelávanie v interkultúrnej komunikácii, práci s predsudkami a dizajne prístupných podujatí zvyšuje štandard služby, zlepšuje návštevnícku skúsenosť a znižuje obavy z „citlivých“ tém. Keď sa personál cíti kompetentne, dokáže vnímať bariéry skôr a reagovať na ne prirodzene.

8. Podporiť výskum, dokumentáciu a živé naratívy o menšinách

Skúmanie histórie menších, orálna história a súčasné umelecké výpovede tvoria kontinuum, ktoré mení zjednodušený obraz regiónu. Živé naratívy spájajú minulosť s dňom, ukazujú prínos komunit a otvárajú priestor pre medzikultúrny dialóg. Keď sa menšinové príbehy stanú súčasťou bežnej programovej práce, rozmanitosť prestáva byť na okraji a stáva sa súčasťou regionálnej identity.

9. Zaviesť sledovanie účasti menších na podujatiach a vytvárať nástroje na jej zvyšovanie

Bez poznania publika a jeho bariér ostáva inklúzia domnienkou. Citlivé zberanie spätnej väzby, sledovanie základných ukazovateľov prístupnosti a pravidelné vyhodnocovanie mení „pocit“, že menšiny nechodia, na konkrétnu diagnózu príčin. Dáta pomáhajú upravovať formáty, komunikáciu a prostredie tak, aby sa podujatia stali naozaj dostupnými pre rozmanité skupiny. Na zvyšovanie účasti je užitočné zaviesť konkrétne nástroje, napríklad komunitných ambasádorov a kontaktné osoby v inštitúciách, cieľové rozpočty na outreach a mikrogranty pre komunitné spolukurátorstvo, ako aj podporu dopravy či asistencie pre zraniteľné skupiny. Pilotné meracie nástroje — jednoduché anonymné dotazníky, pravidelné fokusové skupiny a sledovanie kľúčových indikátorov účasti — umožnia rýchlo identifikovať prekážky a overiť, ktoré úpravy prinášajú najväčší efekt.

10. Stabilizovať financovanie inkluzívnych programov a zjednodušiť prístup k zdrojom

Rozmanitosť si vyžaduje čas a stabilitu; jednorazové granty bez pokračovania nedokážu meniť návyky publika ani budovať partnerstvá. Viacročná podpora, jasné tematické výzvy a férové podmienky pre zriaďované aj nezriaďované subjekty znižujú neistotu a umožňujú plánovať progresívne formáty. Keď je financovanie predvídateľné, inštitúcie môžu kvalitne investovať do ľudí, komunikácie a obsahov.

11. Vytvárať formáty, ktoré prirodzene spájajú ľudí cez zážitok

Programy, ktoré prepájajú umelecký obsah s bežnými sociálnymi motivátormi – napríklad gastronómiou, známymi interpretmi či komunitnými dielňami – lákajú širšie publikum a prelamujú bariéry prvého kontaktu. Kurátorské „stretnutia“ známych a nových hlasov, medzikultúrne festivaly alebo série v školách a knižniciach dokážu nenúteno rozširovať okruh návštevníkov a meniť zaužívané predstavy o tom, „pre koho“ kultúra je.

TRENČÍN
2026
Európske hlavné mesto kultúry

Ďakujeme partnerom

TRENČIANSKY
SAMOSPRAVNÝ
K ♦ R ♦ A ♦ J

MINISTERSTVO
KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Projekt organizuje Trenčín 2026. Projekt finančne podporujú mesto Trenčín, Trenčiansky samosprávny kraj a Ministerstvo kultúry SR. Partnerom projektu je Európska únia.